

**DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ
DERSLERİNİN MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNE
İŞ AHLAKI KAZANDIRILMASINA ETKİSİ**

Halit MAT

**Yüksek Lisans Tezi
Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı
Doç. Dr. Eyup ŞİMŞEK
2015
Her Hakkı Saklıdır**

ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

Halit MAT

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN MESLEK
LİSESİ ÖĞRENCİLERİNE İŞ AHLAKI KAZANDIRILMASINA
ETKİSİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Eyup ŞİMŞEK

ERZURUM-2015



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ



TEZ BEYAN FORMU

13/03/2015

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN MESLEK LİSESİ ÖĞRENCİLERİNE İŞ AHLAKI KAZANDIRILMASINA ETKİSİ " adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Atatürk Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

[13/03/2015]

[Halit MAT]



T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ



TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Eyup Şimşek danışmanlığında, Halit Mat tarafından hazırlanan bu çalışma 13/03/2015 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından, Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Prof. Dr. Abbas ÇELİK

İmza: 

Jüri Üyesi : Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

İmza: 

Jüri Üyesi : Doç. Dr. Eyup ŞİMŞEK

İmza: 

Yukarıdaki imzalar adı geçen öğretim üyelerine aittir. / /

Prof. Dr. Mustafa YILDIRIM

Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	V
ABSTRACT	VI
ÖNSÖZ.....	VII
TABLOLAR DİZİNİ	VIII
KISALTMALAR DİZİNİ	XI
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI.....	2
III. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ	5
IV. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ.....	5
V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ	6
A. Araştırma Modeli.....	6
B. Anket Sorularının Hazırlanması Ve Uygulanması	7
D. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Program ve Yapılan Analizler	8
E. Veri Toplama Aracının Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışmaları	8

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ AHLAKININ TEORİK OLARAK İNCELENMESİ

1.1. AHLAK.....	13
1.2. İSLAM AHLAKI	16
1.3. İŞ AHLAKI.....	19
1.4. İSLAM VE İŞ AHLAKI	22

İKİNCİ BÖLÜM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDAKİ

ÜNİTELERİN İŞ AHLAKI AÇISINDAN İNCELENMESİ

2.1. ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ İŞ AHLAKI AÇISINDAN İNCELENMESİ.....	28
2.1.1. Programın Vizyonu	29
2.1.2. Programın Yapısı.....	30

2.2. ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ ÖĞRENME ALANLARININ VE ÜNİTE AÇILIMLARININ İŞ AHLAKI AÇISINDAN İNCELENMESİ	33
2.2.1. 9. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları	34
2.2.2. 9. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular	37
2.2.3. 10. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları	40
2.2.4. 10. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular	44
2.2.5. 11. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları	47
2.2.6. 11. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular	51
2.2.7. 12. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları	54
2.2.8. 12. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular	58

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

3.1. ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL VE AİLE BİLGİLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	62
3.2. ÖĞRENCİLERİN DİKAB DERSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR.....	69
3.3. ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE İŞ AHLAKI SORULARINA VERDİĞİ CEVAPLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLERLE İLGİLİ BULGULAR	73
GENEL DEĞERLENDİRMELER, SONUÇLAR VE ÖNERİLER.....	93
KAYNAKÇA	104
EKLER.....	107
ÖZGEÇMİŞ.....	110

ÖZET**YÜKSEK LİSANS TEZİ****DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERSLERİNİN MESLEK LİSESİ
ÖĞRENCİLERİNE İŞ AHLAKI KAZANDIRILMASINA ETKİSİ****Halit MAT****Danışman: Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK****2015- Sayfa: 110****Jüri: Doç. Dr. Eyup ŞİMŞEK (Danışman)
Prof. Dr. Abbas Çelik
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR**

Bu çalışmada, Ortaöğretimde ve Meslek Liselerinde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin meslek lisesinde okuyan öğrencilere iş ahlakı kazandırılmasına etkisi araştırılmıştır. Bu amaçla hem okutulan ders kitapları incelenmiş hem de 12. Sınıf öğrencilerine anket uygulanmıştır. Kullanılan ölçek iş dünyasında olan güncel problemlerden yola çıkılarak hazırlanmıştır. Bu ölçekle öğrencilerin kişisel özelliklerinin, aile yapılarının, geleceğe ait planlarının ve DİKAB dersi ile ilgili tutumlarının iş ahlakı kazanmaya etkisinin farklılık gösterip göstermediği araştırılmıştır. Kullanılan ölçekte 11 tane kişisel, 33 tane de iş ahlakı ile ilgili madde bulunmaktadır.

Araştırmanın evrenini, Erzurum'da faaliyet gösteren Atatürk Meslek ve Teknik Anadolu Lisesi ve Kazım Karabekir Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır. Örneklem ise evrene dâhil olan bu iki okulda öğrenim gören 253 tane 12.sınıf öğrencisidir. Araştırma verilerinin çözümlenmesinde, SPSS tekniği ile Faktör analizi, t-Testi, Anova ve LSD çoklu karşılaştırma testi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İş Ahlakı, Meslek Lisesi, Din Eğitimi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi.

ABSTRACT

MASTERS THESIS

**VOCATIONAL HIGH SCHOOL STUDENTS' ACQUISITION OF WORK
ETHIC THROUGH RELIGIOUS STUDIES AND VALUES CLASSES**

Halit MAT

Advisor: Assoc. Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK

2015, Page: 110

Jury: Assoc. Prof. Dr. Eyüp ŞİMŞEK (Advisor)

Prof. Dr. Abbas Çelik

Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

This study researched the acquisition of work ethic by middle school and vocational high school students as an effect of undertaking religious studies and values classes (RSAV) students. The RSAV textbooks were analysed and students were given surveys. The scale was prepared based on current issues professional world and 11 personal ethics and 33 work ethics.

The students' individual traits, family structure, future plans and their views about RSAV classes were recorded to check if it had any effect on their acquisition of work ethic.

The study's participants comprised of students from Ataturk Technical and Vocational High School and Kazim Karabekir Vocational and Technical High School in Erzurum. The sample includes 253 Year 12 students from both schools. Factor analysis through SPSS, the t-Test, Anova and LSD-heavy comparison tests was used for data analysis.

Key words: work ethic, vocational high schools, religious education, religion studies and values classes

ÖNSÖZ

Toplumun genel huzuru adına ahlaklı nesillerin yetişmesi büyük önem arz etmektedir. Özellikle iş hayatının çok karmaşık bir hal aldığı ve küresel ilişkilerin olduğu günümüz dünyasında bu huzurun tesisi adına iş ahlakı büyük önem kazanmaktadır. Bu ahlakın kazandırılması adına aile ne kadar önemli ise çocukların yetişme dönemlerinin büyük bölümünün geçtiği okullar da çok önemlidir. Okutulan dersler arasında bu ahlak eğitimi temel hedeflerinden biri olarak belirlemiş ve bu hedefi ismine de yansıtılmış olan “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” derslerinin ayrı bir önemi vardır. Bu dersin misyonunu gerçekleştirebilmesi için diğer şartların yanında titizlikle hazırlanmış bir müfredat ve ders kitabının önemi göz ardı edilemez.

Biz de bu çalışmamızda gelecekteki iş ahlakına sahip nesillerin yetişmesi adına büyük önem arz eden DİKAB dersini, özelde ise ahlak eğitiminin Endüstri Meslek Lisesine bakan yönünü incelemeye çalıştık. Okutulan ders kitaplarını iş ahlakı yönünden inceleyip, yeterliliğini sorgulamaya çalıştık. Dersin genel yapısı ve kitapların içerikleri ile ilgili öneriler geliştirmeye çalıştık. Araştırma konusuyla ilgili geliştirdiğimiz ölçeği 12. sınıf öğrencileri üzerinde uygulayarak mevcut durumu ortaya koymaya çalıştık. Bu şekilde dersin genel durumu ve müfredatla ilgili yapılacak çalışmalara yardımcı olmayı amaçladık.

Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm “ahlak, İslam ahlakı, iş ahlakı” gibi kavramları açıklayarak teorik çerçeve çizilmiştir. İkinci bölüm Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarının iş ahlakı açısından incelenmesini oluşturmaktadır. Üçüncü bölümde ise anketlerin değerlendirilmesi, elde edilen veriler ışığında ders ve kitapların içeriği ile ilgili genel değerlendirme ve öneriler yapılarak çalışma tamamlanmıştır.

Bu araştırmanın yapılmasında sürekli desteğini gördüğüm danışmanım Sayın Doç. Dr. Eyüp ŞİMŞEK’e, Prof. Dr. Abbas ÇELİK’e, özellikle ölçeğin geliştirilmesinde değerli fikirleri ile yol gösteren Sayın Prof. Dr. Nurullah ALTAŞ’a teşekkürlerimi bir borç biliyorum. Ayrıca araştırmanın istatistiksel analizlerle ilgili desteklerini esirgemeyen Arş. Gör. Sayın Ahmet ÇAKMAK’a şükranlarımı sunuyorum.

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının KMO ve Bartlett's Testi Sonuçları	9
Tablo 2. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analizi Sonuçları	9
Tablo 3.1. Katılımcıların Yaşları.....	62
Tablo 3.2. Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumu	63
Tablo 3.3. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumu	64
Tablo 3.4. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri.....	65
Tablo 3.5. Katılımcıların Kardeş Sayısı	66
Tablo 3.6. Katılımcıların Aile Durumları.....	66
Tablo 3.7. Katılımcıların Çalışma Durumu.....	67
Tablo 3.8. Katılımcıların Liseden Sonraki Planları.....	68
Tablo 3.9. Katılımcıların Lisedeki DİKAB Dersi İle İlgili Görüşleri	69
Tablo 3.10. Katılımcıların Lisedeki DİKAB Dersinin İş Hayatı ile İlgili Katkılarına Yönelik Görüşleri	70
Tablo 3.11. Katılımcıların Lisedeki DİKAB Dersinde Öğrendiklerini Uygulamaya İlişkin Görüşleri	71
Tablo 3.12. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Yaşlarına Göre Farklılaşması	73
Tablo 3.13. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Yaşlarına Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	73
Tablo 3.14. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması.....	74
Tablo 3.15. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Babalarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	75
Tablo 3.16. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması	76

Tablo 3.17. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	77
Tablo 3.18. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumlarına Göre Farklılaşması.....	78
Tablo 3.19. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumuna Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	78
Tablo 3.20. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşması	79
Tablo 3.21. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları	79
Tablo 3.22. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Aile Durumlarına Göre Farklılaşması	80
Tablo 3.23. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Aile Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları	81
Tablo 3.24. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Farklılaşması	82
Tablo 3.25. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları	82
Tablo 3.26. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Liseden Sonraki Planlarına Göre Farklılaşması	83
Tablo 3.27. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Liseden Sonraki Planlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	84
Tablo 3.28. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Lisedeki DİKAB Derslerine İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşması.....	85

Tablo 3.29. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Lisedeki Din Derslerine İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	86
Tablo 3.30. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Lisedeki DİKAB Dersinin İş Hayatına Katkılarına İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşması.....	87
Tablo 3.31. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Lisedeki DİKAB Dersinin İş Hayatına Katkılarına İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	87
Tablo 3.32. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Öğrendiklerini Hayata Uygulamaya İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşması.....	88
Tablo 3.33. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Öğrendiklerini Hayata Uygulamaya İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları.....	89
Tablo 3.34. Araştırmaya Katılanların Yaşlarına Göre İş Ahlakına Yönelik Tutumları(Korelasyon).....	90
Tablo 3.35. Araştırmaya Katılanların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelirlerine Göre İş Ahlakına Yönelik Tutumları(Korelasyon).....	91
Tablo 3.36. Araştırmaya Katılanların Kardeş sayılarına Göre İş Ahlakına Yönelik Tutumları(Korelasyon).....	92

KISALTMALAR DİZİNİ

İĞİAD	: Türkiye İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği
ATO	: Ankara Ticaret Odası
TOBB	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
SPSS	: Statistical Package for the Social Sciences
MEB.	: Milli Eğitim Bakanlığı
TDV.	: Türkiye Diyanet Vakfı
DİKAB.	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Hız.	: Hazreti
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
r.a.	: Radıyallahü anhü
ss.	: Sayfa sayısı
s.	: Sayfa
vb.	: Ve benzeri
c.	: Cilt
haz.	: Hazırlayan
çev.	: Çeviren
terc.	: Tercüme
t.	: t-Testi
F.	: Tek Faktörlü Varyans Analizi (One-Way Anova)
*	: Anlamlı Fark
N.	: Toplam Sayı
%	: Yüzde
Sd.	: Serbestlik derecesi
Std.	: Standart sapma
X	: Ortalama
KT.	: Kareler toplamı
KO.	: Kareler ortalaması
LSD.	: En küçük önemli fark.

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Din sadece teorisi olan bir gerçeklik değildir. Teori yanında pratiği de olan bir olgudur. Dinin pratiğinde ibadetlerin yanında davranışlar da önemli bir yer tutar. Dinin en büyük hedeflerinden biri huzurlu bir toplum oluşturmaktır. Huzurlu toplum da ancak ahlaki olgunluğa ulaşmış fertlerden meydana gelir. Bu idealin gerçekleşmesi toplumun her kesiminde bu olgunluğa ulaşmış fertlerin olmasına bağlıdır. Özellikle ekonomik faaliyetlerin ve iş hayatının çok çeşitlendiği günümüz dünyasında iş hayatının belli ahlaki prensiplere göre yürütülmesi büyük önem arz etmektedir. “İş ahlakı” dediğimiz bu ahlaki prensiplerin gençlerin iş hayatına atılmadan öğretilmesi, benimsetilmesi büyük önem kazanmaktadır.

Ankara Ticaret Odasının 2007’de hazırladığı “Suç Terörünün Bilançosu Raporuna”¹ göre Türkiye’de suç oranları hızla artmaktadır. Örneğin sadece hırsızlık alanındaki gelişmelere baktığımız zaman durumun vahametini açıkça görmüş oluruz: Rapora göre son 5 yılda evden yapılan hırsızlık % 227.2, otopark hırsızlık % 281.2, yankesicilik ve kapkaççılık % 215.7 oranında artmıştır. Bunun gibi dolandırıcılık son 5 yılda % 178 artmış, özellikle mala karşı ve iş hayatı ile ilgili işlenen suçlar 2002’de 155.735 iken bu rakam 2006 yılında 463.834 olmuştur. Suç oranlarının bu denli artmasında kuşkusuz değişik ekonomik, sosyal nedenler bulunmaktadır, ancak eğitim eksikliği belki en önemli etkenlerden biridir.

İGİAD’ın 2008 de hazırladığı iş ahlakı raporuna² göre ahlaki olumsuzlukların oluşmasında etkili olan değişkenler ise önem derecesine göre şu şekilde sıralanmaktadır:

- *Bilgisizlik,*
- *Aşırı kazanma hırsı, çalışanların ücretlerinin düşük olması,*
- *İşi yapan kişinin profesyonel düşünmemesi,*
- *Bireylerin birbirlerine karşı güvensizlikleri,*

¹ ATO’dan Suç Terörünün Bilançosu Raporu (2007-05-12), Erişim Tarihi: 15.07.2014, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=1078>.

² Ömer Torlak, Şuayip Özdemir, Erkan Erdemir, *İGİAD 2008 İş Ahlakı Raporu*, İGİAD Yayınları, İstanbul 2008, s. 9.

- *Çalışma şartlarının yetersizliği,*
- *Öğretim kurumlarında konuya yeterince önem verilmemesi,*
- *İşini kaybetme endişesi,*
- *İş ahlakına uygun olmayan davranışların toplumda normal karşılanması,*
- *Daha fazla tüketme isteği (kanaatsizlik),*
- *Aile içinde konunun öneminin zayıflaması,*
- *Yapanın yanına kâr kalır düşüncesi (denetimsizlik),*
- *Dürüst çalışanların daha az kazanıyor olması,*
- *Sivil toplum örgütlerinin yetersiz olması,*
- *Dini duyguların zayıflaması,*
- *Yalan söyleyenlerin daha çok kazanıyor olması,*
- *Medyanın etkisi.*

Bu tablodan da anlaşılacağı üzere ahlaki olumsuzluklara sebep olan değişkenler sıralanırken ilk sırada “bilgisizlik”, altıncı sırada “öğretim kurumlarında konuya yeterince önem verilmemesi” gibi sebepler yer almaktadır. Bu sebepler bizim için önemli bir çıkış noktası olmuştur. Bu bağlamda insanların yaptıkları hareketlerin insani ve dini açıdan, sonuçlarını bilmeden, düşünmeden hareket ettikleri görülmektedir. Toplumun genel yapısı da medyası ile çarşısı pazarı ile bu bilinci kazanmaya çok da uygun gözükmemektedir. Okullarda da bu konuda yeterince eğitim verilmediği düşünülünce hepimizin şikâyet ettiği bir tablo ortaya çıkmaktadır.

Bu tezin problemi, özellikle iş dünyasının çekirdek kadrosunu oluşturan ve gelecek birkaç yıl içerisinde iş hayatına atılacak ve iş ahlakı ile ilgili davranışlar ortaya koyacak deneklere, iş ahlakı kazandırılmasında DİKAB derslerinin ne derece etkin rol oynadığının tespit edilmesidir.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI

Dünyanın gelecekteki barış ve huzuru adına iş ahlakı en önemli konulardan biridir. İş ahlakı neden gereklidir sorusuna gerek küreselleşen dünya ekonomisi gerekse

iş hayatının çok çeşitlendiği günümüzde değişik yönlerden cevap verilebilir. Bunları kısaca özetlemek gerekirse şu noktaların öne çıktığı görülür:³

1- Türkiye özellikle 1980'den sonra rekabetçi bir ekonomik düzene geçmiştir. Bu geçişte ciddi ahlaki sıkıntılar ortaya çıkmıştır. Ülkenin milli gelirleri batılı ülkeler gibi tüketimi karşılayamayınca bazı gayri ahlaki yollara başvurulmuştur. Banker skandalları, hayali ihracatlar, rüşvetin yaygınlaşması gibi problemler buna örnek gösterilebilir. Toplumun genelini ilgilendiren bu gibi problemler iş ahlakına ne denli ihtiyaç olduğunun bir göstergesidir.

2- Giderek artan dünya nüfusu bu nüfusu çağın gereklerine göre besleme problemini de beraberinde getirmiştir. Yeni iş imkânları oluşturulmaz ve adil bir paylaşım sistemi ortaya konulmazsa işsiz ve aç kitleler dünya barışını tehdit edecek hale gelecektir. Böyle bir düzenin kurulmasında iş ahlakı prensipleri en önemli belirleyici unsurlardan biri olacaktır.

3- İş dünyası ile ortak yapılan küresel silahlanma gelecekte dünya barışını tehdit eden en önemli unsurlardan biridir. Özellikle kitle imha etme özelliğine sahip biyolojik ve nükleer silahların geliştirilmeye çalışılması dünya kamuoyunda artık bir sır değildir. Bu endişe verici gelişmelerin dünya barışını tehdit etmekten çıkarılması ancak belli bir sorumluluk ve ahlaki anlayışla meseleyi ele almaktan geçmektedir.

4- Küreselleşme sonucu şirketlerde çok uluslu bir yapı ortaya çıkmaktadır. Bu kadar farklı inanç ve kültürün çeşitlendiği iş ortamında belli ahlaki prensipler olmazsa karışıklıkların çıkması muhtemeldir. İnsanların uyum içinde çalışması bu ahlaki prensiplere riayetle gerçekleşebilir.

5- Günümüzde her kesimde ve toplumda artık daha fazla demokrasi ve insan hakları beklentisi vardır. Bunun doğal sonucu olarak iş hayatında daha demokratik, insanlara daha fazla değer veren bir sistemin beklentisi oluşmuştur. Özellikle ırk, cinsiyet ve inanç ayırımı yapılmayan iş ortamları daha çok tercih edilmeye başlanmıştır. Kuşkusuz böyle bir ortamın oluşması da belli ahlaki prensiplere uyma ile olacaktır.

Gelecekte yukarıda sayılan beklentilerin karşılanması ancak fertlerin eğitim hayatlarında iş ahlakı ile ilgili bir eğitimden geçmesi ile olacaktır. İş hayatının her

³ Mahmut Arslan, *İş ve Meslek Ahlakı Dünya ve Türkiye Örnekleri*, (3. Baskı), Siyasal Kitabevi, Ankara 2012, s. 22-23.

kesiminde bulunacak fertlerin belli bir ahlaki olgunluğa ulaşması ile geleceğin iş hayatının şekilleneceği düşünülmektedir.

Toplumda iş ahlakını geliştirmek için öncelikle kişisel ahlaka sahip olmak gerekir. Çünkü bireyin bir alanda ahlaklı, diğer alanda ahlaksız olması eğer bilgi eksikliği yoksa mümkün gözükmemektedir. Bu yüzden her bireyin çocukluk yıllarından itibaren ahlaklı bir şekilde eğitilmesi, toplumsal bir ihtiyaç olan iş ahlakının da temelini oluşturacaktır.⁴

İş ahlakı, birey, aile ve toplum ahlakından ayrı düşünülemez. Her birey bir aile içerisinde yetişir. Aileden sonra okullarda ahlak konusunda eğitim verilmektedir. Bu nedenle bireyin ahlaklı ve iş ahlakına sahip olmasında aile ve eğitim kurumlarının çok önemli bir yeri vardır.⁵

Günümüzde özellikle teknik iş gücü olarak meslek liseleri önemli bir kaynaktır. Buralardan yetişen gençler iş hayatının aktif kısmını oluşturmaktadır. Bu aktif kısmın, dinin öğretisi ve prensipleriyle ortaya koyduğu iş ahlakı ilkelerinin kazandırılmasının ekonomik hayatın düzene girmesi ve huzurlu bir toplum oluşması açısından öneminin büyük olduğunu düşünüyoruz. Böyle bir ahlaki olgunluk düzeyinin gerçekleşmesinin, toplumda çoğunlukla şikâyet konusu olan iş hayatı ile ilgili problemlerin çözümüne katkı sağlayacağını ümit ediyoruz. Meslek liselerinde okuyan öğrencilerin dört sene boyunca haftada bir saat Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi görmesi bu ahlakı kazandırma adına önemli bir fırsat olabilir.

Çalışmamızda gelecekteki iş ahlakına sahip nesillerin yetişmesi adına büyük önem arz eden DİKAB derslerinin Endüstri Meslek Lisesine bakan yönü incelenmeye çalışılacaktır. Öncelikle mevcut ders kitaplarının iş ahlakı kazandırmaya yönelik yaptığı katkı sınıf ve ünite bazlı incelenecek daha sonra da müfredatta yer alan konulardan ve kazanımlardan iş ahlakı ile ilgili verilebilecek mesajlar gösterilmeye çalışılacaktır. Bu amaçlar doğrultusunda yapılan anket sonuçları değerlendirilerek, bu dersin iş ahlakı kazandırılmasına nasıl katkı sağlanabileceği araştırılacaktır. Son olarak da ortaya çıkan veriler ışığında gerek kitabın içeriği, gerekse dersin genel yapısı ve işlenişi ile ilgili öneriler getirilmeye çalışılacaktır.

⁴ Hüseyin Yılmaz, "Bir İş Ahlakı Sorunu Olarak 'Sömürü' ve Toplumsal Zararları: Dinî/Eğitsel Bir Yaklaşım", *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, cilt:IX, sayı:4, (2009), s. 16.

⁵ Coşkun Can Aktan, "Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk", *İş Ahlakı Dergisi*, cilt:1, sayı:1, (2008), s. 107.

III. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Araştırmamız için belirlediğimiz hipotezlerimiz genel olarak şöyledir:

1. Öğrencilerin iş ahlakı kazanmasına anne ve babanın tahsil durumu olumlu etki etmektedir. Anne babanın tahsil durumunun iyi olduğu ailede daha bilinçli ahlaki eğitim olmaktadır.
2. Ailenin maddi durumu ile iş ahlakı değerlerini benimsemenin doğrudan bir ilişkisi yoktur. Ancak çok düşük gelirli ailelerde geçim sıkıntısının olumsuz bir etkisi vardır. Özellikle maddi sıkıntıların oluşturduğu ebeveyn ilgisizliği bu etkiyi artırır.
3. Kardeş sayısının fazla olduğu aileler iş ahlakı kazanmada olumsuz bir etkiye sahiptir. Anne babanın ilgi oranı düştükçe bu olumsuz etki daha da artar.
4. Aile düzeni iş ahlakı kazandırılmasında olumlu bir etkiye sahiptir. Anne babadan biri vefat etmiş veya boşanmış ailelerde yetişen öğrenciler genel olarak düzenli bir ahlak eğitimi almada dezavantajlı durumdadırlar.
5. Öğrencilerden herhangi bir işte çalışanlar ortamının negatif etkisine bağlı olarak iş ahlakı kazanmada daha başarısızdırlar. Piyasa şartları bahanesiyle okulda veya ailede kazandığı değerler aşınmaktadır.
6. Öğrenciler genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini kendileri için pek faydalı görmemektedir.
7. Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin gelecekteki iş hayatları ile ilgili katkılarını yetersiz görüyorlar.
8. Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde İş Ahlakı ile ilgili öğrendiklerini gelecekte uygulama ile ilgili pek olumlu düşünmemektedir. Bilgi eksikliğinin yanında ciddi bir motive eksikliği göze çarpmaktadır.
9. Öğrenciler genel olarak iş ahlakı konusunda yetersizdir.
10. Liseden sonra eğitim hayatına devam etmek isteyen öğrenciler, derslere karşı daha ilgili oldukları için konuları daha iyi özümsemiş olmalarından dolayı iş ahlakı konusunda daha başarılıdırlar.

IV. ARAŞTIRMANIN EVRENİ VE ÖRNEKLEMİ

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin meslek lisesi öğrencilerine iş ahlakı kazandırmada ne yönde katkıda bulunduğunu, müfredatla kazandırılmaya çalışılan

ahlaki değerlerin ne ölçüde başarılı olduğunu tespit etmeye çalışan bu araştırmanın evrenini, Erzurum’da eğitim veren Atatürk Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi ile Kazım Karabekir Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, bu iki meslek lisesinde 12. sınıfta öğrenim gören ve anketimize katılan toplam 253 öğrenci oluşturmaktadır. Anketimizi müfredattaki konuların hepsinin işlendiğini varsaydığımız 12. sınıflara özellikle yaptık. Ayrıca 12. sınıf konularının da işlenmiş olmasını sağlamak için eğitim ve öğretim yılının sonunu bekledik. Sene sonu olmasının katılımın biraz düşmesinde olumsuz bir etki yapacağını tahmin etmemize rağmen konuların işlenmiş olması bizim için daha önemli bir etken oluşturdu. Nitekim bu okullarda okuyan yaklaşık 350 12. sınıf öğrencisinden 253’üne anket uygulayabildik.

Araştırmamızda seçilen örneklem grubundan bilgi toplamak için “Tarama Modeli” içerisinde yer alan “Anket Tekniği” kullanılmıştır. Araştırmada ana kütleyi temsil eden örneklemin seçiminde bireylerin seçilme olasılığı aynı olması ve bir bireyin seçilmesinin diğerlerinin seçimine etki etmediği için “Basit Seçkisiz Örnekleme” metodu kullanılmıştır.⁶

V. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

A. Araştırma Modeli

Bu araştırma modeli ile meslek liselerinde eğitim gören 12. sınıf öğrencilerinin, iş ahlaki konusunda yeterliklere ne derece sahip oldukları ve bu yeterlikler düzeylerinin bağımsız değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Araştırmamızda Erzurum’da endüstri meslek lisesi 12. sınıfta okuyan öğrencilerin iş ahlaki yeterlikleri bağımlı değişken olarak alınmış, sözü edilen öğrencilerin bu yeterliklere sahip olma düzeylerini etkileyen faktörler olarak belirlenen; yaşları, anne-baba eğitim durumları, kardeş sayıları, liseden sonraki planları, DİKAB dersleri ile ilgili görüşleri ise bağımsız değişkenler olarak alınmıştır. Bu doğrultuda 12. sınıf meslek lisesi öğrencilerinin iş ahlaki yeterlikleri, daha önce sözü edilen bağımsız değişkenlere göre oluşturulan yeterlik düzeyleri arasında karşılaştırmalar yapmak suretiyle saptanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, araştırmada, bağımsız değişkenler incelenip, bağımlı

⁶Şener Büyüköztürk, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (6. Baskı), Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2010, s. 84.

değişkenin ortaya çıkmasında etkili olup olmadıklarına, ya da ne derece etkili olduklarına bakılarak sonuçlara ulaşılmıştır. Bütün bu sonuçlardan elde edilen bulgulara dayanılarak yorum ve öneriler yapılmıştır.

B. Anket Sorularının Hazırlanması Ve Uygulanması

1. Soruların Hazırlanması

Anket soruları gerekli ön araştırmalar yapıldıktan sonra üç farklı tarzda hazırlanmış ve tez danışmanına takdim edilmiştir. Danışman hocanın ve bölümdeki diğer öğretim üyelerinin de görüşleri alındıktan sonra bazı sorular anketten çıkarılmış bazı sorularda da değişiklikler yapılmıştır. Hazırlanan farklı tarzlardaki anketler arasından öğrencilere basitlik ve güvenilirlik açısından en uygun olabilecek olanı seçilmiş ve uygulama için görüş birliğine varılmıştır. Ankete son şeklini vermek için Atatürk Meslek Lisesi'nin 11. sınıflarına ön uygulama/deneme uygulaması yapılmıştır. Toplam 111 kişilik bir öğrenci grubuna yapılan ön uygulama sonucunda öğrencilerce net anlaşılamayan ya da ölçme tekniği açısından uygun olmadığı tespit edilen beş tane soru anketten çıkarılmıştır. 38 soru olarak hazırlanan anketin 33 soru olarak uygulanmasına karar verilmiştir. Demografik sorularda herhangi bir değişikliğe gerek görülmemiştir.

Hipotezlerimizi sınamak amacıyla gerekli veriyi sağlamak için hazırladığımız anket kendi içinde iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm: öğrencilerle ilgili çeşitli demografik bilgileri ve sosyo-kültürel özellikleri öğrenmek amacıyla hazırlanan, kişisel bilgilerin elde edildiği sorulardan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise kaynak taraması ve özellikle bu alanla ilgili daha önce yapılmış anketlerden derlenen iş ahlakı sorularından oluşmaktadır. Sorular meslek lisesi öğrencilerinin seviyelerine uygun bir şekilde hazırlanmaya çalışılmıştır.

2. Anketin Uygulanması İçin İzin Alınması ve Uygulanması

Anket uygulanmadan önce Erzurum Valiliği Erzurum Milli Eğitim Müdürlüğü'nden görüşmeler yoluyla izin alınmış, okul idarecileriyle görüşülüp uygulama için uygun ders saatleri belirlenmiştir. Meslek liselerinde bölüm sayısının fazla olması, atölye çalışmalarının yapılması gibi etkenlere bir de sene sonunun getirdiği sıkıntılar eklenince anketlerin yapılmasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır.

Anket uygulamasının büyük bir kısmı bizzat araştırmacı tarafından, bir kısmı da belirlenen ders saatlerinde dersi olan öğretmenler tarafından gerçekleştirilmiştir. Ankete katılan öğrencilere, anket formlarına isimlerini yazmamaları istenmiş, verdikleri cevapların gizli tutulacağı özellikle belirtilmiş ve bununla öğrencilerin samimi ve gerçeğe uygun cevap vermeleri hedeflenmiştir. Öğrencilere sınıf ortamında gerekli açıklamalar yapıldıktan sonra gönüllülük esasına göre anketlerin doldurulması istenmiştir. Sonuç olarak 253 öğrenciye anket yapılabilmektedir.

D. Verilerin Değerlendirilmesinde Kullanılan Program ve Yapılan Analizler

Öğrenciler tarafından cevaplandırılan 253 anket tek tek ön incelemeye tabi tutulmuştur. İçlerinden 15 tanesinin eksik cevaplandığı anlaşıldığı için onlar değerlendirmeye alınmamıştır. Eksik anketlerin özellikle kişisel veri kısmının doldurulmamış olması öğrencilerin özellikle fişlenme korkusu ile doldurmadığı kanaatini oluşturmuştur. Neticede toplam 238 anketin değerlendirmeye alınmasının uygun olacağı kanaatine varılmıştır.

Anketlerden elde edilen veriler sayısal değerlere dönüştürülerek SPSS girdisine uygun hale getirilmiştir. Verilerin bilgisayara aktarılmasında ve değerlendirilmesinde SPSS 20.00 paket programı kullanılmıştır. Bu programda veriler, düz ve çapraz frekans dağılımları Microsoft/Excel 2010 programında tablolar haline dönüştürülmüştür. Yine sözel veriler de aynı programda oluşturulmuştur.

E. Veri Toplama Aracının Geçerlik Ve Güvenirlik Çalışmaları

Ölçme sonuçlarının geçerliği, hedeflenen ölçmenin gerçekleştirilebilme sonucudur. Yani amacını ne kadar gerçekleştirebildiğidir.⁷ Araştırmamızın güvenirlilik katsayılarının hesaplanmasında, Cronbach Alfa katsayısı kullanılmıştır. Ayrıca katılımcıların iş ahlakı düzeylerini belirlemek için kullanılan ölçeğin her bir faktörünün geçerlik, güvenirlilik çalışması ve elde edilen verilerdeki yeterliğinin saptanması için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) ve verilerin çok değişkenli normal dağılımdan geldiğini belirtmek için Bartlett testi uygulanmıştır.⁸

⁷ Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, s. 118.

⁸ Ezel Tavşancıl, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2005, s. 50.

Tablo 1. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının KMO Ve Bartlett's Testi Sonuçları

KMO and Bartlett's Test		
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy.		,947
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	8378,004
	df	528
	Sig.	,000

Araştırmaya katılanların İş Ahlakına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin ölçüm konusundaki yeterliliğinin saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre yeterlilik puanı 0,947'dir. Bu puan sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir.⁹

Tablo 2. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Faktör ve Madde Analizi Sonuçları

	1.Faktör Yük Değeri	Madde Toplam Korelasyonu
Çalışanlarımı kötü şartlarda çalıştırmayacağım	,891	,874
Çalışanlarım arasında ödüllendirme ve terfide haksızlık yapmayacağım.	,888	,872
Gereksiz yere maliyeti artırmayacağım.	,887	,870
Hiçbir şekilde iş yerinden izinsiz para almayacağım.	,868	,847

⁹ Tavşancıl, s. 50.

Çürük veya bozuk malzeme kullanmayacağım.	,867	,850
Evrakta sahtecilik yapmayacağım.	,864	,849
Reklamlarda aldatıcı ifadeler kullanmayacağım.	,859	,842
İş yerinde dedikodu yapıp insanların arasını bozmayacağım.	,850	,834
Hileli mal satmayacağım	,847	,828
İşlerimde usulsüzlük yapmayacağım.	,844	,827
Müşteriye saygısızlık etmeyeceğim.	,843	,827
Müşteriler arasında ayırım yapmayacağım.	,840	,821
Doğal çevreye zarar vermeyeceğim.	,837	,818
Malı değerinden fazla paraya satmayacağım.	,833	,816
Müşteriye laubali davranmayacağım.	,827	,814
Kaçak elektrik kullanmayacağım.	,817	,807
İhalelerde yolsuzluk yapmayacağım.	,802	,783
Çalışanlarıma kötü davranmayacağım.	,793	,775
Devlet teşviklerinden haksız bir şekilde yararlanmayacağım.	,783	,763
Mesai saatlerinde şahsi işler yapmayacağım.	,773	,756
Çalışanlarıma izin konusunda katı davranmayacağım.	,754	,733
Müşteriye kaba davranmayacağım.	,731	,721
İşe geç kalmamaya özen göstereceğim	,691	,669

Rüşvet alıp vermeyeceğim.	,671	,662
Çalışanlarımın haklarını eksiksiz ve zamanında ödeyeceğim.	,650	,632
Mazeret üretip işi geciktirmeyeceğim.	,648	,638
Vergilerimi zamanında ve tam ödeyeceğim.	,628	,609
Çalışanlarımın fazla mesai haklarını eksiksiz ödeyeceğim.	,585	,567
İş yerimin gizli bilgilerini dışarıya aktarmayacağım.	,582	,569
Yaptığım işi tam yapmaya çalışacağım	,561	,540
Müşteriye gerekli ilgiyi göstereceğim.	,534	,515
Müşterinin sorduğu sorulara sabırla ve doğru cevap vereceğim.	,406	,393
Sattığım malda arıza çıkarsa telafî etmeye çalışacağım.	,376	,357

Açıkladığı varyans: % 57,611

Cronbac's Alpha: ,976

Araştırmaya katılanların *iş ahlakına ilişkin tutumlarını* belirlemeyi amaçlayan 33 ifadeden oluşan ölçeğin faktör analizi sonuçları incelendiğinde birinci faktör yük değerinin 0,891 ile 0,376 arasında değiştiği gözlemlenmektedir. Faktör yük değerlerinin yüksek olması ölçeğin birbirleri ile yüksek düzeyde ilişkili olan maddelerden oluştuğunu ve başlığı "*iş ahlakına ilişkin tutumlar*" olan yapıyı ölçtüğünü göstermektedir. Tek bir sosyal mesafe faktörünün açıkladığı toplam varyans ise % 57,611'dir. Öte yandan her bir sosyal mesafe ifadesinin katılımcıların ne denli ayırt ettiğini değerlendirmek amacıyla yapılan madde analizi sonuçlarına göre, madde toplam korelasyonlarının da 0,874 ile 0,357 arasında yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Bu bulgu da bize ölçeğimizdeki 33 ifadenin her birinin ayırt edici özelliğe sahip olduğunu

göstermektedir. Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha ise 0,976 olarak bulunmuş olup, bu değer ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. İfade ettiğimiz bu bulgularla birlikte düşünüldüğünde, *iş ahlakına ilişkin tutum* ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşılabilir.¹⁰

¹⁰ Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz, Demirel, s. 109-112.

BİRİNCİ BÖLÜM

İŞ AHLAKININ TEORİK OLARAK İNCELENMESİ

1.1. AHLAK

Ahlak kelimesi kök itibari ile Arapça bir kelimedir. Sözlükte “hulûk” kelimesinin çoğulu olarak geçmektedir. Mana olarak da “huy, seciye, din, adet” anlamlarına gelmektedir.¹¹

Kur'an-ı Kerim'de “ahlak” kelime olarak geçmemekte fakat “hulûk” olarak iki yerde geçmektedir.¹² Bunlardan birincisi Şuara suresinin 136-138. ayetlerinde “Eskiden beri sürüp gelen adet” manasında şöyle geçmektedir: “– Sen, dediler, Ha böyle nasihat etmişsin, ha etmemişsin, bize göre hepsi bir! Bizim tuttuğumuz yol, önceki atalarımızın sürüp gelen adetlerinden başka bir şey değildir. Biz bundan ötürü de cezalandırılacak değiliz”¹³ İkinci geçtiği yer ise Kalem suresi 4. ayettir. Bu ayette “hulûk” kelimesi “ahlak, huy” manasında şu şekilde geçmektedir: “ Ve sen pek yüksek bir ahlak üzerindesin.”¹⁴

İngilizce de ahlak kelimesi “moral, morality” kelimesi ile ifade edilmektedir. Moral ise; ahlaki, törel, dürüst, ahlaklı, manevi, tinsel gibi manalara gelmektedir.¹⁵ Moral kelimesi latince “moralis” kelimesinden türemiştir. Moralis ise adet, karakter, hâl ve hareket tarzı demektir.¹⁶

İngilizce'de “ethics”, Türkçe'de ise etik olarak ifade edilen ahlakın bu boyutuna ahlak felsefesi de denilebilir. Bu disiplin yalnızca doğrunun ve yanlışın ne olduğu ile değil aynı zamanda ahlaki ödev ve yükümlülüklerin ne olması gerektiğini de inceler.¹⁷

Ahlak kavramı nüans farkları olsa da hem morality hem de Ethics ile aynı anlamı taşır. Eğer morality ile Ethics arasında bir ayırım yapmak gerekirse morality yerine ahlak; Ethics karşılığında da ahlakbilim ya da ahlak felsefesi terimlerini kullanabiliriz.¹⁸

¹¹ Mevlüt Sarı, *Arapça-Türkçe Talebe Lügati*, Bahar Yayınları, İstanbul 1990, s. 226.

¹² Mustafa Çağrı, *Anahatlarıyla İslam Ahlakı*, (2. Baskı), Ensar Yayınları, İstanbul 1991, s. 15.

¹³ Suat Yıldırım, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İstanbul 2008, s. 371.

¹⁴ Yıldırım, s.563.

¹⁵ Fono *İngilizce El sözlüğü*, Fono Yayınları, İstanbul 2008, s. 424.

¹⁶ Recep Kılıç, *Ahlakın Dini Temeli*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012, s. 1.

¹⁷ Şevki Özgener, *İş Ahlakının Temelleri Yönelimsel Bir Yaklaşım*, (2. Baskı), Nobel Yayınları, Ankara 2009, s. 5.

¹⁸ Arslan, s. 20.

Kelime anlamı olarak huy, hal ve hareket tarzı gibi anlamlara gelen ahlak, insanların özgür iradeleri ile ortaya koydukları ve insanlarda alışkanlık haline gelmiş davranışları ifade etmektedir. Ahlak, zamana ve toplumlara karşı değişen davranışları değil, değişmeyen davranışları konu almaktadır.¹⁹

Ahlak, neyin iyi neyin kötü olduğunu gösteren normatif değerler kümesi olarak da tanımlanabilir.²⁰ Bir başka ifade ile ahlak, bir kişi veya grubun fiillerinin doğruluğunu veya yanlışlığını, fiili yapanların iyi veya kötü yanlarını, insanların refahını oluşturan fiillerin neler olduğunu araştıran ve bunları teşvik eden kurallar, ilkeler ve değerlerin toplamını ifade eden bir kavramdır.²¹

Ahlak, insanlara “nasıl yaşamak gerekir” sorusuna verilebilecek cevapları araştıran bir felsefe disiplini. Yani bir bakıma nasıl yaşanmalı ki toplum hayatında barış ve huzur olsun, bunun neticesinde kişilerin yaptıkları eylemler topluma zarar vermesin. Dolayısı ile toplumun düzeninin sağlamak gibi pratik bir çıkış noktası vardır. Ahlakın bu alanına ahlak felsefesi de denilebilir. Ahlak felsefesi ne olması gerektiği sorusuna cevap bulmada dinlerden de yardım alır. Çünkü dinler genel olarak bir ahlaki sistem ortaya koyarlar. İnsanlara nasıl olmaları gerektiğini, nasıl davranmaları gerektiğini öğütlerler.²²

Ahlak, genel olarak hukuk kuralları gibi yaptırım gücü olmayan davranışları ifade eder. Örneğin hırsızlık gibi davranışlarda hukuk kuralları ile birebir örtüşebilirken, yoksula yardım etmek gibi davranışlarda tamamen farklı yaptırım güçleri ortaya çıkabilir.²³ Genel olarak ahlaki davranışlar toplum tarafından kabul gören davranışlardır. Fakat bir toplumda kabul gören davranışların tümünün ahlaki olduğu söylenemez.²⁴

Terim olarak ahlakın ifade ettiği manaları şu şekilde gösterebiliriz:

- 1- Budist ahlakı, Müslüman ahlakı gibi genel bir hayat tarzını ifade eder.
- 2- Meslek ahlakı veya iş ahlakı gibi bir grup davranış kuralını ifade eder.

¹⁹ Kılıç, s. 2.

²⁰ Refik İsa Bikun, *İş Ahlakı*, (Çev. Ahmet Yaşar), İGİAD Yayınları, İstanbul 2004, s. 9.

²¹ Özgener, s. 6.

²² Çağrı, s. 29.

²³ Ömer Demir, *İktisat ve Ahlak*, (2. Baskı), Liberte Yayınları, Ankara 2013, s. 75.

²⁴ Demir, s. 76.

3- Felsefenin bir kolu olan ahlak felsefesini işaret eden, davranış kuralları veya hayat tarzları üzerinde yapılan fikri bir araştırmayı ifade eder.²⁵

Ahlakın terim olarak İslam âlimleri tarafından değişik tarifleri yapılmıştır. İmam-ı Gazali kendisine kadar olan âlimlerin bu konudaki tariflerini geliştirmiş ve kapsamlı bir tarif ortaya koymuştur. Bu tarife göre: “Ahlak, insan nefsinde yerleşen öyle bir hey’et (meleke)dir ki, fiiller, hiçbir fikri zorlama olmaksızın, düşünüp taşınmadan, bu meleke sayesinde kolaylıkla ve rahatlıkla ortaya çıkar.”²⁶

Bu tariften yola çıkarak ahlakla ilgili bazı noktaları şu şekilde ortaya koyabiliriz²⁷:

1- Ahlak insanın yapıp ettiklerini ifade etmekten ziyade yapıp ettiklerine kaynaklık eden insandaki manevi kabiliyetleri ifade eder. Yapılan işler içindeki bu kabiliyetlerin ortaya çıkmasıdır. Bir davranış, küpün içinde ne varsa dışarı o sızar düsturunca insanın içindeki o davranışı yapmaya iten potansiyeli gösterir.

2- Ahlak deyince insanın aklına genelde olumlu şeyler gelir. Oysaki ahlak genel bir ifadedir. Hem iyiyi hem de kötüyü ifade eder. Herkesin bir ahlakı vardır ama iyi ama kötü. İnsanlar arasında yaygın olan kötü ahlaklı kimselere karşı kullanılan “ahlaksız” kelimesi yanlış bir kullanımdır.

3- Bir davranış hiçbir zorlama olmadan ve sürekli olarak yapılıyorsa o kişideki ahlaki bir özellikten bahsedilebilir. O davranış, insanın içinden gelmelidir ve hiçbir beklenti olmamalıdır. Bir davranışta bu özellikler yoksa o davranış ancak kişinin bir nifak alameti taşıdığını gösterir. Nifak ise ahlaka tamamen zıt bir durumdur.

Doğuştan İslam fitratıyla yani iyiliklere yatkın olarak doğan insan daha sonra değişik nedenlerin etkisi ile davranış çeşitliliği göstermeye başlar. İnsanların davranışlarını etkileyen ve onlara yön veren faktörleri genel olarak şöyle maddeleştirebiliriz:

- 1- Ahlaki gelişim düzeyleri
- 2- Kişisel değerler ve kişilik,
- 3- Aile etkileri,
- 4- Akran etkileri
- 5- Hayat tecrübeleri²⁸

²⁵ Kılıç, s. 3.

²⁶ Çağrı, s. 16.

²⁷ Çağrı, s. 16-18.

Dinler veya toplumdaki gelenekler, görenekler ahlakın esas kaynağı değildir. Bunlar olmasa da ahlak olmak zorundaydı. Çünkü insan toplumsal bir varlıktır. Toplum içinde yaşayan insan bazı ahlaki kurallara uymak zorundadır. Toplumdaki uyum bunu gerektirir. Dinler ahlaki bir sistem ortaya koyabilir veya ahlak dinlerden bazı kurallar alabilir fakat bu etkileşim ahlakla dinin aynı manaya geldiğini göstermez. Çünkü dinlerin dünyayı aşan hedefleri vardır fakat ahlak sadece dünyayı hedefler.²⁹

Değişik yönleri ile ifade etmeye çalıştığımız ahlakı genel olarak şöyle özetleyebiliriz: Huy, tabiat, seciye olarak kısaca ifade edebileceğimiz ahlak, insanın davranışlarına yön veren, ruh yüceliğinden kaynaklanan önemli düsturlardır. Kaynağı farklı olsa da insanlara iyi ve güzel davranışları gösteren bir disiplindir. Bireyin manevi hayatının olgunluğu için önemli olmasının yanında toplumun istikrarı ve huzuru için de hayati öneme sahip bir olgudur.

1.2. İSLAM AHLAKI

İslam Ahlakı kavramına geçmeden önce İslam kelimesinin ne ifade ettiğine dair bir açıklama yapmak gerekmektedir. İslam kelimesi kök itibari ile Arapça bir kelimedir. "s-l-m" kelimesinden türemiştir. "s-l-m" kelimesi ise teslim olma, kurtuluşa erme ve müsaleme manalarına gelir. Müsaleme ise; uyuşmak, anlaşmak ve birbirinden emin olmak manalarına gelir. İslam kelimesi ile aynı kökten türemiş "selam" kelimesi de kurtuluş ve esenlik manalarına gelmektedir.³⁰ İslam nişanesi olan selamın yaygınlaştırılmasının tavsiye edilmesi³¹ İslam'ın emniyet dini olmasını vurgulaması adına manidardır.

İslam âlimlerinin çoğu İslam'ı Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in sünnetinin ortaya koyduğu sistemin adı olarak anlamışlardır. Bu anlayışa bağlı olarak İslam Ahlakını da bu sistemin neticesi olan ahlaki düzeni gösteren kavram olarak ifade etmişlerdir.³²

İslam ahlakının kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Bu nedenle İslam ahlakı eşittir Kur'an ahlakı diyebiliriz. Hz. Muhammed'in ahlakı da Hz. Aişe'nin (r.a.) de ifadesi

²⁸Bikun, s. 16.

²⁹ Arslan, s. 17.

³⁰ Çağrıcı, s. 29.

³¹ Müslim, İman 93.

³² Çağrıcı, s. 33.

ile³³ Kur'an ahlakıdır. Bu açıdan İslam ahlakını Hz. Muhammed'in öğrettiği, temsil ettiği ve yaşadığı ahlak olarak da ifade edebiliriz.³⁴

İslam ahlakı cahiliye döneminde toplumda kabul gören namusa düşkünlük, yardımlaşma, yiğitlik gibi faziletli davranışları reddetmemiş bunları sağlam temeller üzerine oturtmuş ve bu davranışların niyet ve gayesini İslam'ın getirdiği prensiplerle tadil etmiştir.³⁵ Bununla beraber İslam ahlakı insanlığa yepyeni bir ahlak düşüncesi getirmiştir bu ahlak düşüncesi özellikle kişinin kendi içine yönelmesini teşvik etmesi bakımından orijinal bir yaklaşım ortaya koymuştur.³⁶

İslam ahlakı insanlığın ahlak ihtiyacını karşılayan, kaynağı ilahi olan bir ahlak anlayışıdır. İnsanlığın bu ihtiyacının giderilmesi ise bu ahlakın sadece bilinmesi değil aynı zamanda yaşanmasına da bağlıdır. Bu yüzden İslam ahlakının tekamül etmesi vahyin hitama ermesine kadar devam etmiştir. Bu ahlak anlayışı, ihtiyaçların ortaya çıkmasına paralel olarak gelişmiş ve mükemmel hale gelmiştir. Böylece bu ahlaki sistem Hz. Muhammed döneminde bir toplum için çıkabilecek en üst seviyeye gelmiştir.³⁷

İslam ahlak sisteminin kaynağını Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'in sünnetlerinden alan temel düsturları vardır. Bunları kısaca özetlemek gerekirse şu maddeler öne çıkar:³⁸

1- Allah her şeyi bildiği ve bize bizden daha yakın olduğu için kişilerin niyetleri bir davranışın niteliğini ortaya koymada en önemli verilerden biridir. Bir davranışın ahlaki olması niyetine bağlıdır. Gösteriş için yapılan bir fiil ahlaki değil aksine kınanan bir durumdur. Dolayısı ile ahlaki davranış içten gelmeli ve samimi olmalıdır.

2- Niyet kadar önemli bir diğer husus da yol ve yöntemin doğru olmasıdır. Bir insanın niyeti ne kadar iyi olursa olsun haram edilen bir fiili helal yapmaz. Yol ve yöntem dini değerlere ters düşerse o fiil de ahlaki kabul edilemez.

3- İslam insana doğruyu yanlış gösterdikten sonra fiillerinde onu özgür bırakır. Doğruyu seçmesini teşvik eder, özendirir. Fakat baskı yapmaz. Baskı ile yapılan bir fiil

³³ Müslim, Müsafirûn 139; Ebu Davud, Tetavvu' 26; Tirmizî, Birr 69.

³⁴ Çağrı, s. 49.

³⁵ Çağrı, s. 39.

³⁶ Çağrı, s. 48.

³⁷ Çağrı, s. 50.

³⁸ Bikun, s. 33-34.

insanın kendisini ifade etmez. Dolayısı ile böyle bir fiil ahlaki değildir. Ahlaki davranış kişilerin kendi hür iradeleri ile ortaya konan fiildir.

4- Bir davranışın ahlaki olup olmaması çoğunluğun fikrine göre değişmez. Ahlak bir azınlık çoğunluk oyunu değildir. Ahlakı din belirler, çoğunluğun fikri de o yönde ise kabul edilip uygulanması daha kolaydır. Fakat değilse kişinin gerçek ahlaki durumunu böyle zor bir durum gösterir. Ahlak yeri geldiği zaman çoğunluğa rağmen bir durum ortaya koyabilmektir.

5- İslam'ın ahlak sistemi kişi merkezli değildir. Bencilliğin İslam ahlakında yeri yoktur. Dünya imtihanının önemli bir bölümü insanların haklarına dikkat etmektedir. İbadet hayatı ne kadar iyi olursa olsun, kişi kul hakkına dikkat etmezse iyi bir kul olamaz.

6- İslam ahlakı dini hayattan kopuk değildir. Aksine dini hayatın bir parçasıdır. İnsanın manevi hayatının en önemli direklerindedir. Nasıl ki bir bina temel sütunlarından biri olmayınca yıkılır; bir insanın manevi hayatı da ahlak olmadan ayakta duramaz.

Kur'an-ı Kerim incelendiğinde İslam'ın güzel ahlaka büyük önem verdiği görülür. Birçok Ayet-i Kerimede güzel ahlaka Müslümanlar teşvik edilir. En başta Hz. Muhammed'i övme makamında güzel ahlakı vurgulanır. “ Hakikaten sen büyük ahlak sahibisin.”³⁹ Başka bir Ayet-i Kerime de güzel ahlakın belki de en önemli yönlerinde biri olan hiddeti yenme ve kusurları bağışlamanın yüceliğine dikkatleri çekmektedir. “Hiddetini yenenler ve insanların kusurlarını bağışlayanlara cennet hazırlanmıştır. Allah iyilik edenleri sever.”⁴⁰

Hz. Muhammed'de İslam'ın güzel ahlakını sadece sözleri ile değil yaşayarak da göstermiştir. Kur'an-ı Kerim'de ortaya konulan güzel ahlakı tam anlamı ile temsil etmiştir. Müslümanları birçok sözünde güzel ahlaka teşvik etmiştir. Güzel ahlakın imanın bir göstergesi olarak ifade ettiği şu sözü manidardır: “İmanı en olgun kimseler, en güzel ahlaklılardır. En hayırlınız, kadınlarına hayırlı olanlardır.”⁴¹ Allah katında en hayırlı insanın kim olduğunu şu sözü ile göstermiştir: “Sizin en hayırlınız ahlakça en

³⁹ Kalem Suresi, 68/ 4.

⁴⁰ Ali İmran Suresi, 3/134.

⁴¹ İmam-ı Nevevi, *Riyazus- Salihin ve Tercemesi*, (Çevirenler: KıvamüddinBurslan, Hasan Hüsnü Erdem), (12. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, 2. Cilt, s. 53.

güzel olanınızdır.”⁴² Şu Hadis-i Şerif’de güzel ahlakın nafîle ibadete denk tutulmasını ifade sadedince dikkat çekicidir: “Bir mü’min güzel ahlakı ile gece ibadet eden, gündüz oruç tutan kimselerin derecelerine erişir.”⁴³

1.3. İŞ AHLAKI

İş ahlakının tanımı ve kapsamı konusunda bir mutabakat olduğu söylenemez. Çünkü en başta ahlak kavramı çok yönlü ve karmaşık bir alanı kapsamaktadır. Dünyada bu kadar fazla din, felsefî görüş ve buna bağlı ahlak anlayışı olması da meseleyi daha girift hale getirmektedir. Dolayısı ile iş ahlakının da evrensel bir tanımını yapmak kolay değildir. Bununla beraber iş ahlakına değişik açılardan yaklaşıp bir fikir vermek de konumuz açısından önem arz etmektedir.

En yalın ifadeyle iş ahlakını; iş dünyasında insanların davranışlarına yol gösteren ahlaki ilkeler ve standartlar olarak ifade edilmektedir.⁴⁴ *Daha genel bir ifade ile de şöyle tarif edebiliriz; “İş ahlakı, bütün ekonomik faaliyetlerde dürüstlük, güven, saygı ve hakça davranmayı ilke edinmek ve çevreyle temas halinde bulunurken aynı çevreyi paylaşan topluma destek olmaktır.”*⁴⁵

McNamara’ya göre ise “İş ahlakı, doğru ve haklı olmayı esas alan, kanun ve düzenlemelere itaatın daha ötesine giden davranış kuralları bütünüdür.” Buna bağlı olarak iş ahlakını; iş dünyasında doğru ve yanlış bilmek ve ona göre davranmaktır şeklinde tarif edebiliriz.⁴⁶ Başka bir ifade ile iş ahlakı; ekonomi ve iş dünyasının sağladığı olanaklar karşısında sağduyulu ve ahlaki olarak doğru kabul edilen seçimler yapmada kişilere rehberlik yapan kurallar, ilkeler ve değerleri inceleyen bir disiplindir.⁴⁷

Ahlak ile ilgili genel tanımlardan yola çıkarak iş ahlakı kavramını şöyle de tarif edebiliriz: “iş hayatında doğruluğun, haklılığın ve emeğe saygının esas alınması;

⁴²Riyazus- Salihin ve Tercümesi, 2. Cilt, s. 51.

⁴³Riyazus- Salihin ve Tercümesi, 2. Cilt, s. 51.

⁴⁴ O.C., John Fraedrich Ferrel, *Business Ethics: Ethical Decision Making and Cases*, Houghton Mifflin Company, Boston 1994, s.6. dan naklen Özgener, s. 51.

⁴⁵Özgener, s. 51.

⁴⁶ Carter McNamara, “*Complete Guide to Ethics Management: An Ethics Toolkit of Managers*”, <http://www.mapnp.org/library/ethics/ethxgde.htm>, April 1998, pp.1-18. (06.06.1998.) den naklen Özgener, s. 51.

⁴⁷Özgener, s. 52.

çalışma kurallarının belirlenmesinde, çalışanlara iş ortamının sağlanmasında ve ücretlerinin ödenmesinde ahlaki ilkelerin gözetilmesidir.”⁴⁸

İş ahlakı uygulamalı bir ahlak disiplini. Ahlaki normların sadece iş dünyasına uygulanmasına değil, aynı zamanda bu normların analizlerini yaparak uygulama sahasını da kendisine konu edinir. Bu normların nasıl uygulanması gerektiğini de inceler ve bununla ilgili yol ve yöntemler tavsiye eder.⁴⁹

Son yıllarda iş ahlakı gittikçe önem kazanan bir disiplin haline gelmiştir. Bunun değişik nedenleri sayılabilir. Rekabetin küresel ölçekli hale geldiği günümüz dünyasında toplumdaki kalite arayışı, şirketlere kendilerini ahlaki ilkeler bazında da geliştirmeye teşvik etmiştir. Genel kabul olarak artık ahlaki ilkelerin konuşulması bir şirket veya yönetici için zayıflık değil, aksine bir itibar meselesi haline gelmiştir.⁵⁰

İş ahlakı her ne kadar bireysel ahlaktan ziyade şirketlerin genel ahlaki ilkelerini incelese de bireysel ahlakı da göz önünde bulundurmaktır. Zira şirketlerdeki bireylerin ahlaklı olması şirketin genel ahlaki durumuyla doğrudan ilgilidir. Ahlaklı bireylerin çalıştığı şirketlerde iş ahlakından söz edilebilir. Şirketin genel olarak ahlaki prensipleri olsa da özellikle yöneticiler karar alırken, inisiyatif kullanırken kendi içlerinde ahlaki bir tutum sergileyemezlerse o şirketin iş ahlakı prensiplerine göre yönetildiğini söyleyemeyiz.⁵¹

Dünyada inancı, felsefi görüşleri ne olursa olsun şirketlerin kendilerine göre bir iş ahlakı anlayışı vardır. Mesela Xerox şirketi 15 sayfalık iş ahlakı ilkelerine sahiptir. Bu kitapçığın bir yerinde özetle şöyle yazmaktadır: “Müşterilere karşı dürüst olacağız. Kim olursa olsun ve her ne şekilde yapılırsa yapılsın rüşvet alan işten atılır.” Bu şekilde ahlaki kural net bir şekilde ortaya konulmuş ve buna aykırı davrananın başına ne geleceği de net bir şekilde ifade edilmiştir.⁵²

Son zamanlarda “iş ahlakı” yerine “iş etiği” terimini kullanma eğilimi görülmektedir. Batı toplumlarında “iş etiği” terimi “iş ahlakı” olarak anlaşılmasına rağmen toplumumuzda iş etiği denince, bu kavram geniş kesimler tarafından çok da

⁴⁸ Yılmaz, s. 14.

⁴⁹ Özgener, s. 52.

⁵⁰ Özgener, s. 52.

⁵¹ Özgener, s. 53.

⁵² Bikun, s. 15.

anlaşılamamakta, kavram kargaşası oluşmaktadır. O yüzden hem cari ahlak kanunlarını hem de ahlak felsefesini ihtiva eden “ iş ahlakı” teriminin kullanılmasının daha doğru olacağı kanaatindeyiz.⁵³

İş ahlakını normatif ve betimleyici olarak iki kısımda inceleyebiliriz. Normatif iş ahlakı, iş ahlakına uygun davranışları ile ilkelerin belirlenmesine çalışır. Yani bir bakıma ne yapılmalı, ne yapılmamalı sorusuna cevap vermeye çalışır. Betimleyici iş ahlakı ise iş hayatında var olan ahlaki sorunları ve bu konudaki tutum ve davranışları belirlemeye çalışır.⁵⁴

İşletmeler belli hukuki kanunlara bağlıdır. Bir işletmenin hukuka aykırı iş yapması zaten suçtur ve kısa vadede bazı getirileri de olsa uzun vadede o şirketin büyük bir sorunu haline gelebilir. İş hayatında ahlaki değerlerin ihmal edilip sadece hukuk kurallarının işletilmesi bir işletmenin doğru çalışabilmesi için her zaman yeterli değildir. Yeterli olsaydı, bugün mahkemelerde iş hayatı ile ilgili ortaya çıkan anlaşmazlıklar yüzünden pek çok dosya incelenme sırası beklemezdi.⁵⁵ İşte burada iş ahlakı ilkelerinin devreye girmesi gerekir. İş ahlakına uymamak belki şirketleri hukuki olarak zor durumda bırakmaz ama rekabetin küresel ölçekli olduğu günümüzde şirketin geleceği adına bir tehlike oluşturabilir.⁵⁶

İş hayatı deyince rekabetin, ahlak deyince de diğergâmlığın akla gelmesi normaldir. Birbirine zıt gibi görünen bu kavramlar nasıl “ iş ahlakı” olarak bir kavramda buluşabilir. Bunu ortaya koymak zor gözükebilir. Aslında iş ahlakı doğru anlaşıldığında bunun çok da zor olmadığı bu iki kavramın birbirine zıt değil aksine birbirini desteklediği görülecektir. Çünkü ahlak, işlem ve bilgi maliyetlerini düşürerek, piyasanın genel işleyişini düzene sokarak, gayri meşru güç kullanımını ve belirsizliği azaltarak, nesiller arası ilişkileri düzene sokarak ve güveni kurumsallaştırarak piyasayı etkinleştirmekte; iş hayatı da kişilerin yakın gruptakilerin dışında yer alanlara karşı da sorumluluğunu artırarak, bireyleri özgürleştirerek ve tercih çarpıtmasını azaltarak ahlaki etkinleştirmekte ve evrenselleştirmektedir.⁵⁷ Örneğin sadece işletmelerde çalışanların hile yapmalarının önüne geçmek için yüksek maliyetli denetim mekanizmaları ortaya

⁵³ Arslan, s. 20.

⁵⁴ Arslan, s. 22.

⁵⁵ Yılmaz, s. 15.

⁵⁶ Arslan, s. 22.

⁵⁷ Demir, s. 244.

koymak gerekir. Bu da yeterli değildir. Neticede denetim yapanlar da insandır. Onları da denetlemek gerekir. Olay içinden çıkılmaz bir hale girer. Fakat çalışanlar iş ahlakını benimsemiş olursa bu denetim çok daha kolay ve ucuz olur.

Günümüzde iş ahlakına dikkat edilmemesinin ve emeğin hor görülmesinin temelinde insana değer verilmemesi gibi önemli bir etken olduğu söylenebilir. İş hayatında insana müşteri, çalışan, işveren olarak bakıldığı kadar “insan” olarak bakılsa iş hayatındaki bazı ahlaki olumsuzlukların da önüne geçilebilir.⁵⁸

1.4. İSLAM VE İŞ AHLAKI

İslam’da helal yolla çalışmak bir ibadet kabul edilmiştir. İbadetler nasıl ki belli kurallara bağlıdır çalışma da eğer İslam’ın getirdiği ahlaki kurallara uygun olursa bir ibadet hüviyeti kazanabilir. Örneğin niyetiniz çok samimi de olsa abdestsiz namazınız sahih olmaz. Bunun gibi yapılan gerek ticari gerekse diğer dünyevi işler dinin koyduğu ahlaki kurallara göre yapılmazsa ibadet olmaktan çıktığı gibi duruma göre insan için problem haline gelebilir.⁵⁹

İslam dini insanın fitratını inkâr etmez, aksine getirdiği prensiplerle o fitratı terbiye eder, doğru istikamete yönlendirir. Bu açıdan insanın fitratında bulunan mal sevgisi, kazanma isteği gibi iktisadi yönlerini de belli kurallar ve disiplinlerle toplumun hayrına olacak şekilde düzeltir. İslam ahlakı, insanların ekonomik haklarını ferdiyetçilikten kurtarıp, topluma hizmetin bir vesilesi olarak ele almıştır. İnsanların teşebbüs ve tasarruf hürriyetlerini görmemezlikten gelmemiş, bunları sosyal sorumluluk ilkesi ile beraber ele almıştır. Bu sorumluluğun doğru bir şekilde yerine getirilebilmesi için de belli ahlaki prensipler ortaya koymuştur. İslam’ın iş ahlakı prensiplerini bu açıdan değerlendirmek doğru bir yaklaşım olacaktır.⁶⁰

İslam’da insana verilen her hak ve nimetin sorumluluğu ile beraber verildiği ifade edilir. Bu aynı zamanda dünyanın imtihan olmasının da doğal bir sonucudur. Dolayısı ile insana verilen maddi imkânlar, mallar iktisadi hüviyetinden önce nimet olarak değerlendirilir. Verilen her nimet de şükür ister. Şükür ise nimetin cinsinden olur. Kendisine geniş maddi imkânlar bahşedilen bir Müslüman bu şükürü çok oruç tutma,

⁵⁸ Ahmet Tabakoğlu, “İslam İş Ahlakının Nazari ve Tarihi Esasları”, IX. *Kuran Sempozyumu, Kur’an’da Ahlaki Değerler: 14-16 Nisan 2006-Konya: Bildiriler* (ss. 189-213), Fecr Yayınları, Ankara 2007, s. 195.

⁵⁹ Bikun, s. 9.

⁶⁰ Çağrı, s. 259-26.

namaz kılma ile değil öncelikle bu imkânları toplumun yararına sunmakla yerine getirebilir. İşte nimetin şükrünü eda etme düşüncesi iktisadi hayata farklı bir bakış açısı kazandırır. Bu bakış açısı ile Müslüman iş hayatına bir mücadele, çatışma yeri olarak değil ahlaki faziletlerin hüküm sürdüğü ibadet hayatının bir boyutu olarak bakar.⁶¹

İslam ekonomi anlayışının en önemli unsurlarını insan sevgisi, merhamet, adalet ve kul hakkı gibi ahlakî ilkeler oluşturmaktadır. Kişinin toplumun çıkarlarını kendi çıkarlarından üstün tutması yani bencillik yapmaması bunun asgarî şartıdır.⁶²

İslam'ın iş ahlakına bakışını doğru anlayabilmek için öncelikle çalışmanın, bir iş yapmanın önemini kavramak gerekir. Giyinmenin önemine inanmayan birine nasıl ki giyinme adabından bahsetmek mantıksız olur, çalışmanın önemini idrak etmeyen birine de çalışma ahlakından bahsetmek doğru olmaz.⁶³

Hz. Muhammed (s.a.v.) bir Hadis-i Şeriflerinde şöyle buyurmuşlardır: “ Ahirette insan, hayatını nerede tükettiğinden, servetini nasıl kazanıp nerede harcadığından, ne gibi işler yaptığından, bedenini nasıl yıprattığından ve bildiklerini yaşayıp yaşamadığından sorguya çekilmedikçe Allah'ın divanından ayrılamaz.⁶⁴ Bu Hadis-i Şerif'ten de yola çıkarak verilen maddi imkânların şükrünü yerine getirmek için şu prensiplere uymak gerekir:

a. Allah'ın haram kıldığı şeylerin üretim ve ticareti ile meşgul olmamak.⁶⁵

İslam kişiye ve topluma zarar veren şeyleri haram kılmıştır. “Allah bir şeyin kullanımını haram kılmışsa ondan edinilen kazanç da haramdır.⁶⁶” Hadis-i Şerif'in de açıkça işaret etmesi ile bu tür şeylerin üretimini ve satışını da İslam yasaklamıştır.

b. Allah'ın yasaklayarak gayr-i meşruluğunu ilan ettiği yollardan kazanç aramamak.⁶⁷

Örneğin tefecilikle, kumarla para kazanılmasını yasaklar.

⁶¹ Çağrı, s. 270.

⁶² Ahmet Tabakoğlu, “Ahilik ve İş Ahlakı”, *İĞİAD İş Ahlakı Sempozyumu:31 Mayıs 2008-İstanbul:Bildiriler(ss, 37-53)*, İĞİAD Yayınları, İstanbul 2008, s. 49.

⁶³ M. Yaşar Kandemir, “Müslüman Türklerde İş ve Ticaret Ahlakı”, *Diyanet Dergisi*, cilt:18, sayı:5, (Eylül- Ekim, 1979), s. 300.

⁶⁴ Tirmizi, *Kıyame*, 1.

⁶⁵ Çağrı, s. 272.

⁶⁶ Ebu Davut, *Buyû*, 63,64.

⁶⁷ Çağrı, s. 273.

c. İşçinin haklarını gözetmek⁶⁸

İslam işverenin çalışanına zamanın gereklerine göre makul bir ücret verilmesini ve bu konuda haksızlık yapılmamasını emreder. Bir Kutsi Hadiste şöyle buyurulmaktadır: “Üç zümre vardır ki, kıyamet gününde onlarla hesaplaşacağım: Beni şahit tutarak söz verdikten sonra sözünde durmayanlar, hür insanı satarak bedelini yiyenler ve işçi çalıştırıp ondan yararlandığı halde ücretini vermeyenler.”⁶⁹

d. İşverenin haklarını gözetmek⁷⁰

İslam sadece işverene sorumluluk yüklemeyi aynı zamanda işçi de aralarında anlaşmışları gibi işini doğru bir şekilde yapmak durumundadır. Kur'an-ı Kerim Müslümanların özelliklerinin sayıldığı bir ayette bu hususu şu şekilde ifade eder. “... Onlar anlaşma yaptıklarında ahitlerini yerine getirirler.”⁷¹

e. Harcama ve tüketimlerde lükse girmemek, israf etmemek.⁷²

Müslüman imkânları ne kadar iyi olursa olsun toplumdaki diğer insanları da gıptaya sevk edecek harcamalardan uzak durmalıdır. Harcamalarında imkânlarını değil ihtiyacını esas almalıdır. Abdest alırken bile suyu fazla kullanmama tavsiye edilmişken bir Müslümanın lükse ve israfa girmesi doğru kabul edilmemektedir.

f. İnfak ve cömertlik yapmak.⁷³

Cömertlik İslam ahlakının en önemli prensiplerinden biridir. Kişinin olgunluğun önemli bir göstergesidir. Bu prensibin zıttı olan cimrilik gerek Kuran-ı Kerim’de gerekse Hadis-i Şerif’lerde en çok yerilen konulardan biridir. Hatta İslam ahlakçıları tarafından cimrilik psikolojik bir hastalık olarak ele alınmıştır. Bir Hadis-i Şeriflerinde Hz. Muhammed de cömert ve cimri insanın psikolojisini şöyle ifade etmiştir: “Mal hırsı demir zırh gibidir. Cömert insanda yardım arzusu mal hırsına galip gelir; cömertlik yaptıkça üzerindeki sıkıcı zırh gevşer; yani mal hırsının verdiği gönül rahatsızlığından kurtulur, ferahlar; aynı zamanda, başkalarının ıstıraplarını hafifletmiş olacağından dolayı vicdan huzuru duyar. Buna karşılık, cimri insandaki mal hırsı, kendisini gittikçe

⁶⁸ Çağrı, s. 273.

⁶⁹ Buhari, İcra, 10.

⁷⁰ Çağrı, s. 274.

⁷¹ Bakara Suresi, 2/ 177.

⁷² Çağrı, s. 276.

⁷³ Çağrı, s. 280.

daralan bir zırh gibi huzursuz eder; insanların ıstıraplarını görmekten dolayı vicdanen rahatsız olmasına rağmen cimrilik yüzünden vicdanını rahatlatacak müspet faaliyetler gösteremez; böylece cimrilik huyu kendisini tam bir baskı altına alır.”⁷⁴

İslam hayatın her alanına bir düzen getirdiği gibi iş hayatına da bir düzen getirmeyi amaçlamıştır. İş hayatına dinin evrenselliğine uygun bir şekilde, çağın ihtiyaçlarına ve şartlarına göre esneklik gösterebilen temel düsturlar getirmiştir.

“ Ey insanlar, biz sizi bir erkekle bir kadından yarattık. Birbirinizi tanıyıp sahip çıkmanız için milletlere ve sülalelere ayırdık.”⁷⁵ Bu ayeti kendine rehber edinen müslüman bir iş adamı, müşterileri ve çalışanları arasında ırk, cinsiyet, din ayırımı yapmaz. İnsana insan olduğu için önem verir.

Müslüman iş adamı hesabını Allah’a vereceği şuurunda yaşadığı için iş hayatında da yaptıklarını bu bakış açısı ile yapar, insanların onu kınaması veya takdir etmesi hareketlerinin temel dinamiği olamaz. İş hayatına ibadet hayatının bir parçası olarak bakar. İşini ibadet neşvesi içinde yapar. Bu mantıkla hareket eden bir iş adamı ahlaki tutarlılık içinde hayatını yaşar.⁷⁶ Şu ayeti kendine rehber kabul eder: “ De ki: Benim namazım da her türlü ibadetlerimde hayatım da ve ölümümde hep Rabb’ül Alemin olan Allah’a aittir.”⁷⁷

Müslüman bir iş adamı mal biriktirmeyi kendisine asıl hedef yapmaz. Malın mülkün dünya hayatının bir parçası olduğunun idraki içinde yaşar. Esas hedefini iş hayatını vesile ederek Allah’ın hoşnutluğuna bağlar. Dolayısı ile iş hayatında hırs yapmaz, işini iyi yapar. Daha çok kazanacağım diye ahlaki prensiplerinden taviz vermez. Şu ayeti hiçbir zaman aklından çıkarmaz: “Mal, mülk, çoluk çocuk.... Bütün bunlar dünya hayatının süsleridir. Ama baki kalacak yararlı işler ise Rabbinin katında, hem mükâfat yönünden hem de ümit bağlamak bakımından daha hayırlıdır.”⁷⁸

Müslüman iş adamı şu ayeti kendine ölçü alarak iş hayatında dürüst olur, yaptıklarının sadece dünyevi karşılığına değil asıl ahiretteki akıbeti açısından kendisine

⁷⁴ Buhari, Zekat, 29.

⁷⁵ Hucurat Suresi, 49/13.

⁷⁶ Bikun, s. 37.

⁷⁷ En’am Suresi, 6/162.

⁷⁸ Kehf Suresi, 18/46.

faydalı olmasına önem verir. “ Ölçtüğünüz zaman dürüst olun. Doğru terazi ile tartın. Bu hem ticaretiniz için daha hayırlıdır hem de âkibet yönünden daha güzeldir.”⁷⁹

Müslüman sadece iş hayatında değil hayatının her alanında İslam’ın getirdiği prensiplere göre yaşamak durumundadır. Şu Ayet-i Kerimeyi aklından çıkarmayarak hayatına yön vermeye çalışmalıdır: “Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur’an’dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın.”⁸⁰

İslam tarihinde buraya kadar bir nebze ifade etmeye çalıştığımız iş ahlaki prensiplerini pratik hayata yansıtan teşkilatlanmalar ve çalışmalar olmuştur. Türklerin İslam’a girmelerinden sonra Anadolu’da kurduğu Ahilik teşkilatı buna verilebilecek en güzel örneklerdendir. 13. yüzyıldan sonra Anadolu’da kurulan bu teşkilat hem iş hayatına dini bir bakış açısı ile bir düzen getirmiş hem de Anadolu’da İslam’ın yayılmasında önemli bir etkiye sahip olmuştur. Osmanlı da bu teşkilat 18. Yüzyıldan sonra “Gedik” yani “lonca” ismini alarak varlığını devam ettirmiştir.⁸¹ Ayrıca Osmanlının kendi yorumu ile harmanladığı ihtisap müessesesi de geniş işlevlerinin yanında özellikle iktisadi hayata yön vermesi, iş ahlaki kurallarının toplumda yerleşmesi bakımından önemli bir görevi yerine getirmiştir.⁸²

En son hali 13 Nisan 2015 yılında Resmi Gazetede yayınlanan “Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik” de iş ahlaki ile ilgili devlet çapında yapılan çalışmalara en güzel örneklerdendir. Özellikle bu yönetmelik içinde yer alan “Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesinde” özellikle insana saygı, insanlar arasında ayırım yapmamayı vurgulaması bakımından iş ahlaki adına önemli görmekteyiz:

“Kamu Görevlileri Etik Sözleşmesi

Kamu hizmetinin her türlü özel çıkarın üzerinde olduğu ve kamu görevlisinin halkın hizmetinde bulunduğu bilinç ve anlayışıyla;

⁷⁹İsra Suresi, 17/ 35.

⁸⁰Yunus Suresi, 10/ 61.

⁸¹ Ziya Kazıcı, “Esnaf Teşkilatı Ahilik”, *Diyanet Dergisi*, cilt: 17, sayı: 3, (1978), s. 250-255.

⁸² Ziya Kazıcı, “Hisbe Teşkilatı”, *Altınoluk Dergisi*, Sayı: 31, (1988), s. 16.

* *Halkın günlük yaşamını kolaylaştırmak, ihtiyaçlarını en etkin, hızlı ve verimli biçimde karşılamak, hizmet kalitesini yükseltmek ve toplumun memnuniyetini artırmak için çalışmayı,*

* *Görevimi insan haklarına saygı, saydamlık, katılımcılık, dürüstlük, hesap verebilirlik, kamu yararını gözetme ve hukukun üstünlüğü ilkeleri doğrultusunda yerine getirmeyi,*

* *Dil, din, felsefi inanç, siyasi düşünce, ırk, yaş, bedensel engelli ve cinsiyet ayrımı yapmadan, fırsat eşitliğini engelleyici davranış ve uygulamalara meydan vermeden tarafsızlık içerisinde hizmet gereklerine uygun davranmayı,*

* *Görevimi, görevle ilişkisi bulunan hiçbir gerçek veya tüzel kişiden hediye almadan, maddi ve manevi fayda veya bu nitelikte herhangi bir çıkar sağlamadan, herhangi bir özel menfaat beklentisi içinde olmadan yerine getirmeyi,*

* *Kamu malları ve kaynaklarını kamusal amaçlar ve hizmet gerekleri dışında kullanmamayı ve kullandırmamayı, bu mal ve kaynakları israf etmemeyi,*

* *Kişilerin dilekçe, bilgi edinme, şikayet ve dava açma haklarına saygılı davranmayı, hizmetten yararlananlara, çalışma arkadaşlarıma ve diğer muhataplarıma karşı ilgili, nazik, ölçülü ve saygılı hareket etmeyi,*

* *Kamu Görevlileri Etik Kurulunca hazırlanan yönetmeliklerle belirlenen etik davranış ilke ve değerlerine bağlı olarak görev yapmayı ve hizmet sunmayı taahhüt ederim.*"⁸³

TOBB tarafından 5 Ocak 2015 de yayınlanan "Sigorta Acenteleri Etik Kuralları" da iş ahlakının toplumda yerleştirilmesi için yapılan önemli çalışmalardan biridir. Bu çalışmada özellikle dürüstlüğe, şeffaflığa vurgu yapılmıştır. Bu Etik Kurallarında geçen "tüketici ve insan haklarına saygı" iş ahlakının en hayati prensiplerinden biri olarak görülebilir.⁸⁴

⁸³ Resmi Gazete, 25785, 13 Nisan 2005.

⁸⁴ TOBB Yayınları, Erişim Tarihi, 08.02. 2015,

<http://www.tobb.org.tr/SigortacilikMudurlugu/SigortaAcenteleri/Dokumanlar/duyurular/mevzuat/Sigorta%20Acenteleri%20Etik%20Kurallar%C4%B1.pdf>

İKİNCİ BÖLÜM

DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARINDAKİ ÜNİTELERİN İŞ AHLAKI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ülkemizde bütün lise türlerinde haftada bir saat olmak üzere Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri okutulmaktadır. Bu bölümde meslek liselerinde ve tüm liselerde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders kitaplarını iş ahlakı açısından incelemeye çalışacağız.

Kitapları kimin hazırladığına baktığımızda; kitapların hem Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hem de özel şirketler tarafından Milli Eğitim Bakanlığı onaylı olarak hazırlandığını görüyoruz. Kitapların öğrenme alanları, ünite açılımları ve kazanımları aynıdır. Fakat etkinlikler, kullanılan görsel malzemeler, ünite sonlarındaki testler gibi diğer eğitsel materyallerde farklılıklar göze çarpmaktadır. 2013 - 2014 öğretim yılı ortaöğretim ders kitaplarını yayınevlerine göre şöyle bir tabloda gösterebiliriz:⁸⁵

SINIF	9. Sınıf	10. Sınıf	11. Sınıf	12. Sınıf
YAYINEVLERİ	MEB Yayınları, FCM Yayınları	MEB Yayınları, Özgün Matbaacılık	MEB Yayınları, Tutku Yayınları, Bisiklet Yayınları	MEB Yayınları, Özgün Matbaacılık

2.1. ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMININ İŞ AHLAKI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Millî Eğitim Bakanlığı Din Öğretimi Genel Müdürlüğü tarafından hazırlanan Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim

⁸⁵Millî Eğitim Bakanlığı, Erişim Tarihi: 29.04.2014,
<http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyuruayrinti.asp?ID=10488>.

Programı'nı⁸⁶ İş Ahlakı açısından incelediğimizde programın şu bölümleri dikkat çekmektedir:

2.1.1. Programın Vizyonu

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı'nın vizyonu;

“21. yüzyılın çağdaş, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, temel demokratik değerlerle donanmış, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayıp sosyal ve kültürel bağlam içinde oluşturan, kullanan ve düzenleyen, sosyal katılım becerileri gelişmiş, İnsanlık tarihi boyunca birey ve toplum üzerinde etkili olan dini doğru anlayan ve yorumlayan; İslam dininin kültür, dil, sanat, örf ve âdetler üzerindeki etkisini dikkate alarak İslam dinini ve bundan kaynaklanan ahlak anlayışı ile örf ve âdetleri tanıyan; kendi dininden ve başka dinlerden olanlara karşı anlayışlı davranışlarda bulunan, diğer dinleri tanıyan, Millî, ahlaki, insani ve kültürel değerleri benimseyen, beden, zihin, ahlak, ruh, duygu bakımından dengeli ve sağlıklı gelişen; üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen,

*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları yetiştirmektir”.*⁸⁷

Yukarıda ifade edilen programın vizyonunda, yetiştirilmek istenen bireylerin niteliklerinde özellikle “insan haklarına saygılı”, “dinin ahlak anlayışını benimseyen”, “üretken”, “haklarını ve sorumluluklarını bilen” niteliklerinin iş ahlakı ile doğrudan ilgili olduğu söylenebilir.

Programın temel yaklaşımı ifade edilirken şu bölüm dikkat çekmektedir:

“Program yapılırken şu amaçlar göz önünde bulundurulmuştur:

- Kültürü ve dini doğru anlayan bireyler yetiştirmek*
- Öğrencinin kendine güven duygusunu geliştirmek*
- Öğrenciyi araştırmaya ve üretmeye sevk etmek*
- Öğrencinin muhakeme gücünü artırmak*
- Öğrencileri manevi yönden sağlıklı bireyler olarak yetiştirmek*

⁸⁶MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı*, Devlet Kitapları, Ankara 2010.

⁸⁷ Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s,9.

- *Toplumda oluşan yanlış din anlayışlarını düzeltmek*
- *Öğrencinin karar verme gücünü geliştirmek, edinilen dinî bilgilerle hayatını anlamlandırarak*
- *Öğrencinin sanatçı bir ruha sahip olmasını sağlamak*
- *Demokrasi bilincini bütün bireylerde geliştirmek ve yerleştirmek”⁸⁸*

Programın amaçları ortaya konulurken özellikle “*Dinin sadece bilgi olarak öğretilmesiyle yetinilmeyip öğrencilerin aynı zamanda ahlaki erdemleri ve değerleri içselleştirmelerine yardımcı olmak*”⁸⁹ cümlesi iş ahlakını da kapsamı bakımından önemli görülebilir.

2.1.2. Programın Yapısı

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı genel amaçlar, temel beceriler, öğrenme alanları, kazanımlar, etkinlik örnekleri ve açıklamalardan oluşmaktadır. Biz burada konumuz açısından önemli gördüğümüz genel amaçlar ve değerler üzerinde durmak istiyoruz.

2.1.2.1. Genel Amaçlar

Genel amaçlar bölümünde 38 madde ortaya konmuştur. Biz iş ahlakı ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili gördüğümüz maddeleri buraya alacağız.

“Türk Millî Eğitiminin genel amaçları ve temel ilkelerine uygun olarak öğrenci;

1. *Dinin sevgi boyutunu fark ederek onun insan için vazgeçilmez bir öge olduğu, her şeye karşı sevgiyle ve olumlu yaklaşılması gerektiği bilincine ulaşır.*
2. *Büyüklerle saygı duymayı ve küçüklerle sevgiyle yaklaşmayı davranış hâline getirir.*
3. *Din ve ahlakla ilgili konularda akılcı ve eleştirel yaklaşım sergiler.*
4. *Dinin "hukukun üstünlüğünü" esas aldığı kavrar.*
5. *Kader kavramını yanlış yorumlayarak sorumluluktan kaçınılamayacağı bilincine sahip olur.*

⁸⁸ Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s.12.

⁸⁹ Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s.12.

6. *Çevre, doğal denge ve temizlik bilincine ulaşır.*
7. *Öğrenilen ahlaki değerleri içselleştirir.”⁹⁰*

Her şeye sevgi ile yaklaşma ve olumlu bir bakış açısı geliştirme; işverenlerin çalıştırdığı insanlara iyi davranmasını ve hatalarına karşı daha müsamahakâr olmalarını sağlayabilir. Bu programın, dinin ahlak boyutunu eleştirel bir bakış açısı ile ve kaynağından öğrenme fikrini aşılması bakımından toplumda genel kabul gören bazı yanlış davranışları doğru bir şekilde öğrenmesini temin edebilir. Öğrenilen bu ahlaki değerler bu yaklaşımla öğrenildiği için kişi tarafından içselleştirilmesi de daha çabuk olacaktır. Örneğin bir malı değerinden fazla bir fiyata satmak ahlaki görülmez. Fakat toplumda bazı kişilerde bu uyanıklık ve bir maharet olarak görülebildiği halde İslam’ın ahlak anlayışını doğru bir şekilde öğrenip bunu tabiatına mal eden bir insan hangi şartlarda olursa olsun böyle bir davranışı yapmayacaktır. Çünkü bunun İslam ahlakında karşılığının kul hakkı yemek olduğunun bilincindedir.

2.1.2.2. Değerler

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı’nda öğrencinin içselleştirmesi ön görülen değerler 35 tane sayılmıştır. Bu değerlerin hepsi kişinin ahlakının yapı taşlarını oluşturmada çok önemli değerlerdir. Fakat biz konumuzla ilgili 21 tanesini buraya almaya uygun gördük.

1. *Adil olma*
2. *Çalışkanlık*
3. *Dayanışma*
4. *Güvenilir olmak*
5. *Kanaat*
6. *Sabır*
7. *Güven*
8. *Sözünde durmak*
9. *Emanete riayet etmek*

⁹⁰ Ortaöğretim Din Kültürü Ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 Ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s,13.

10. *Doğruluk*
11. *Dürüstlük*
12. *Estetik duyarlılık*
13. *Hoşgörü*
14. *Saygı*
15. *Sevgi*
16. *Sorumluluk*
17. *Temizlik*
18. *Vatanseverlik*
19. *Yardıms severlik*
20. *Paylaşımçı olmak*
21. *Fedakârlık*⁹¹

Programda ifade edilen “adil olma, güvenilir olmak, güven” gibi yedi tane maddenin iş hayatında en çok rastlanan problemlerden biri olan “hile yapma” konusuna işaret etmesi oldukça manidardır. Zira iş dünyasında güvenilirlik en önemli referanslardan biridir. Güvenini kaybeden bir iş adamının, bir ustanın piyasada tutunabilmesi oldukça zordur.

Hırs, kendisi başlı başına ahlaki bir zafiyet olmasının yanında başka problemlere de sebep olması bakımından oldukça tehlikeli bir duygudur. Daha çok para kazanma adına hırs yapan birisi birçok değerini yitirebilir. Programda beşinci maddede ifade edilen “kanaat” duygusu fertte içselleştirilirse insanı harama götürebilen hırs problemine çare olabilir.

Bencilliğin revaçta olduğu günümüz dünyasında, programda ifade edilen “yardıms severlik, paylaşımçı olmak, fedakârlık” gibi değerler nesillere iyi anlatılabilirse geleceğin huzurlu topluma adına bize ümit verebilir. Bu duygu ile yetişen fertler, iş dünyasında da bir birinin kurdu olma yerine herkesin birbirine yardım ettiği bir iş hayatı ortamı oluşturabilirler.

⁹¹ Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, s.14.

Çoğumuz zaman zaman yeni yapılan binaların estetikten ve sanat ruhundan yoksun olmasından şikâyet etmişizdir. Tarihinde birçok sanat harikası eser olan bir milletin fertleri olarak bu durum bizleri üzmüştür. Bu açıdan programda verilmesi planlanan değerler arasında “estetik duyarlılık” olması sevindiricidir.

Programın hedefleri arasında yer alan “vatanseverlik”, soyut bir hedeften çıkarılıp iş dünyası ile irtibatlandırılarak işlenebilirse özellikle vergi kaçırma, milli menfaatleri gözetmeme gibi problemlere çözüm olabilir. Vatanını sevmenin işini iyi yapmaktan geçtiği vurgulanabilirse vatan sevgisi sadece zihinlerde olan bir kavram olmaktan çıkar. İnsanlar yaptıkları işlere daha farklı bir açıdan bakabilirler. Bu bakış açısı iş dünyasına artı bir dinamizm kazandırabilir.

2.2. ORTAÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ DERS KİTAPLARININ ÖĞRENME ALANLARININ VE ÜNİTE AÇILIMLARININ İŞ AHLAKI AÇISINDAN İNCELENMESİ

Ortaöğretimde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları yedi öğrenme alanından oluşmaktadır. Her öğrenme alanı bir ünite ile işlenmiş. Bu alanlar şunlardır:

1. Öğrenme Alanı	İnanç
2. Öğrenme Alanı	İbadet
3. Öğrenme Alanı	Hz. Muhammed (s.a.v.)
4. Öğrenme Alanı	Vahiy ve Akıl
5. Öğrenme Alanı	Ahlakve Değerler
6. Öğrenme Alanı	Din ve Laiklik
7. Öğrenme Alanı	Din, Kültür ve Medeniyet

Bu öğrenme alanları genel olarak sınıflara göre belli bir mantıkla düzenlenmiş. Örneğin Hz. Muhammed (s.a.v.) öğrenme alanında 9. sınıfta Hz. Muhammed’in hayatı daha sonraki sınıflarda da Hz. Muhammed’in örneğinin değişik yönleri vurgulanmaya çalışılmış. Bu kısa açıklamadan sonra bu öğrenme alanlarının sınıflara göre açılımlarını vereceğiz. Bu derslerde genel olarak hangi konular işleniyor bunu

göstereceğiz. Bu konulardan iş ahlakı ile ilgili olarak düşündüğümüz konuları ve kazanımları belirtmeye çalışacağız. Aynı zamanda bu konu ve kazanımların iş ahlakında İGİAD'ın 2008 de hazırlanmış olduğu İş Ahlakı Raporunu⁹² baz alarak hangi konulara işaret ettiğini ve hangi problemlere çözüm olabileceğini göstermeye çalışacağız.

2.2.1. 9. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları

2014-2015 eğitim-öğretim yılında okutulan 9. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının öğrenme alanları ve ünite açılımları şöyledir:

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
İNANÇ	1. ÜNİTE: İNSAN VE DİN	1. İnsanın Evrendeki Konumu 2. İnsanın Doğası ve Din 3. Dinin İnsan Hayatındaki Yeri ve Önemi 4. İnanmanın Çeşitli Biçimleri: 4.1. Tek Tanrıcılık (Monoteizm) 4.2. Çok Tanrıcılık (Politeizm) 4.3. Tanrıtanımazlık (Ateizm)
İBADET	2. ÜNİTE: TEMİZLİK VE İBADET	1. İbadet'in Anlamı ve Kapsamı 2. Niçin İbadet Edilir? 3. İbadet-Temizlik İlişkisi 3.1. Beden Temizliği 3.2. Gusül 3.3. Abdest 3.4. Teyemmüm 3.5. Mekân ve Çevre Temizliği

⁹² İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, *İGİAD 2008 İş Ahlakı Raporu*, İGİAD Yayınları, İstanbul 2008.

<p style="text-align: center;">HZ. MUHAMMED (S.A.V.)</p>	<p style="text-align: center;">3. ÜNİTE: HZ. MUHAMMED'İN HAYATI</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hz. Muhammed'in Doğduğu Ortam 2. Hz. Muhammed'in Doğumu Çocukluğu ve Gençliği 3. Hz. Muhammed'e Vahyin Gelişi 4. Hz. Muhammed'in Hicreti 5. Hz. Muhammed'in Toplumsal Barışa Yönelik Etkinlikleri 6. Hz. Muhammed'in İslam'ı Yayma Çabaları 7. Veda Hutbesi'nde Evrensel Mesajlar 8. Hz. Muhammed'in Vefatı <p>Okuma Metni: Eş Olarak Hz. Hatice</p>
<p style="text-align: center;">VAHİY VE AKIL</p>	<p style="text-align: center;">4. ÜNİTE: KUR'AN VE ANA KONULARI</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. İslam Dininin Temel Kaynağı: Kur'an-ı Kerim 2. Kur'an-ı Kerim'in Tarihi 3. Kur'an'la İlgili Bazı Kavramlar <ol style="list-style-type: none"> 3.1. Kur'an'ın İç Düzeni ile İlgili Kavramlar 3.2. Kur'an'ın Okunması ile İlgili Kavramlar 3.3. Kur'an'ın Anlaşılması ve Yorumlanmasıyla İlgili Kavramlar 4. Kur'an-ı Kerim'in Belli Başlı Konuları <ol style="list-style-type: none"> 4.1. İnanç 4.2. İbadet 4.3. Ahlak 5. Kültürümüzde Kur'an'ın Yeri ve Önemi

<p style="text-align: center;">AHLAK VE DEĞERLER</p>	<p style="text-align: center;">5. ÜNİTE: DEĞERLER</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Değer Nedir ve Nasıl Oluşur? 2. Değerlerin Oluşumuna Dinin Etkisi <ol style="list-style-type: none"> 2.1.Örf ve Âdetlerin Dinle İlişkisi 2.2.Ahlaki Değerlerin Dinle İlişkisi 3. Kişilik Gelişiminde Değerlerin Etkisi 4. Toplumunu Birleştiren Temel Değerler <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Vatan ve Ülkü Birliği 4.2. Bayrak ve İstiklâl Marşı 4.3. Hürriyet ve Bağımsızlık 4.4. İnsan Haklarına Saygı 4.5. Millî Seciye Kavramı ve Atatürk
<p style="text-align: center;">DİN VE LAİKLİK</p>	<p style="text-align: center;">6. ÜNİTE: LAİKLİK VE DİN</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Din Bireyi Esas Alır. 2. Laikliği Doğuran Nedenler 3. Laik Devlet 4. Laiklik Din ve Vicdan Özgürlüğünün Güvencesidir. 5. Atatürk'ün Laiklik Anlayışı

DİN, KÜLTÜR VE MEDENİYET	7. ÜNİTE: İSLAMİYET VE TÜRKLER	1. Türklerin Müslüman Oluşu 2. Türklerde İslam Anlayışının Oluşmasında Etkili Olan Şahsiyetler 2.1. Ebû Hanife 2.2. Maturidî 2.3. Şafî 2.4. Eş'arî 2.5. Ahmet Yesevî 2.6. Ahî Evran 2.7. Hacı Bektaş Veli 2.8. Mevlana 2.9. Yunus Emre 2.10. Hacı Bayram Veli 3. Türklerin İslam Medeniyetine Katkıları
--------------------------	--------------------------------	---

2.2.2. 9. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular

Bu kısımda yukarıda genel olarak gösterdiğimiz 9. Sınıf öğrenme alanlarından ve ünite açılımlarından iş ahlakı ile ilgili konuları ve kazanımları göstermeye çalışacağız. Aynı zamanda bu konuların iş ahlakında hangi konulara işaret ettiği ve hangi problemlere çözüm olabileceğini ifade etmeye çalışacağız.

5.ÜNİTE: DEĞERLER

ÖĞRENME ALANI: AHLAK VE DEĞERLER

KONULAR

1. Değer Nedir ve Nasıl Oluşur?
2. Değerlerin Oluşumuna Dinin Etkisi

- 2.1. Örf ve Âdetlerin Dinle İlişkisi
- 2.2. Ahlaki Değerlerin Dinle İlişkisi
3. Kişilik Gelişiminde Değerlerin Etkisi
4. Toplumunu Birleştiren Temel Değerler
 - 4.1. Vatan ve Ülkü Birliği
 - 4.2. Bayrak ve İstiklâl Marşı
 - 4.3. Hürriyet ve Bağımsızlık
 - 4.4. İnsan Haklarına Saygı
 - 4.5. Millî Seciye Kavramı ve Atatürk

KAZANIMLAR

1. Değerleri oluşturan süreçleri sıralar ve kendi değerlerini fark eder.
2. Örf ve âdet ve ahlaki değerlerin oluşumuna dinin etkilerine yönelik çıkarımlarda bulunur.
3. Ahlaki değerlerin dinle ilişkisini açıklar.
4. Dinî değerleri doğru anlamının önemini açıklar.
5. Kişilik gelişiminde dinî ve ahlaki değerlerin etkisini açıklar.
6. Kendi değerleri ile eylemleri arasında ilişki kurar.
7. Toplumunu birleştiren değerleri korumaya özen gösterir.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. İş hayatında ilkeli ve ahlaklı olmak
2. Vatana sahip çıkma, kamu hakkı
3. İnsan haklarına saygı

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Ahlaki değerlere aykırı reklâmlar
2. Rüşvet, yolsuzluk ve haksız kazanç peşinde koşma
3. Aldatıcı reklâmlar

4. İşin “bilmeyenler” tarafından yapılması
5. Yaranma-dalkavukluk etmek.
6. Hakaret ve küfür etmek
7. İş Saatlerini İhlal
8. Yasal boşluklardan yararlanmaya çalışma
9. Toplumsal kaynakların israf edilmesi
10. Vergi kaçırma
11. Sağlık ve sosyal güvenlik harcamalarını artıracak uygulamalar
12. Kamu teşviklerinden ve muafiyetlerinden haksız yararlanma
13. Sigortasız işçi çalıştırma
14. Kayıt dışı çalışma
15. Kamu ihalelerinde kayırma, gizli anlaşma ve içeriden bilgi alma

2.2.3. 10. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları

2014-2015 eğitim-öğretim yılında okutulan 10. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının öğrenme alanları ve ünite açılımları şöyledir:

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
İNANÇ	1. ÜNİTE: ALLAH İNANCI	1. Allah'ın Varlığının ve Birliğinin Delilleri 2. Allah Her Şeyi Yaratın, Yaşatan ve Gözetendir 3. İnsanın Allah'la İletişimi 3.1. Dua 3.2. İbadet 3.3. Tövbe 3.4. Kur'an Okuma 4. Temel İnanç Esasları 4.1. Allah'a İman 4.2. Meleklerle İman 4.3. Kitaplara İman 4.4. Peygamberlere İman 4.5. Kadere İman 4.6. Ahirete İman Okuma Metni: Hacı Bektaş Veli'nin Eserlerinde Tevhit ve İnanç

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
İBADET	2. ÜNİTE: İSLAM'DA İBADETLER	1. İnanç-İbadet İlişkisi 2. Başlıca İbadetler 2.1. Namaz 2.2. Oruç 2.3. Zekât 2.4. Hac 2.5. Kurban 3. Salih Amel Okuma Metni: Hz. Ali'nin Örnek Şahsiyeti ve İbadetin Önemine Dair Sözleri
HZ. MUHAMMED (S.A.V.)	3. ÜNİTE: KUR'AN'A GÖRE HZ. MUHAMMED	1. Hz. Muhammed Bir İnsandır. 2. Hz. Muhammed Bir Peygamberdir. 3. Hz. Muhammed Kur'an-ı Kerim'i Açıklayıcıdır. 4. Hz. Muhammed Uyarıcıdır. 5. Hz. Muhammed İnsanlığa Bir Rahmettir.

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
VAHIY VE AKIL	4. ÜNİTE: KUR'AN VE YORUMU	<ol style="list-style-type: none">1. Kur'an'ın Temel Amaçları<ol style="list-style-type: none">1.1. Doğru Bilgi1.2. Doğru İnanç1.3. Doğru Davranış2. Kur'an-ı Kerim'i Okumak<ol style="list-style-type: none">2.1. Kur'an'ı Yüzünden Okumak2.2. Kur'an'ın Tercümesini (Meal) Okumak3. Kur'an Anlaşılacak İçin İndirilmiştir.4. Kur'an'ı Anlama ve Yorumlamada Temel İlkeler

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
AHLAK VE DEĞERLER	5. ÜNİTE: HAKLAR, ÖZGÜRLÜKLER VE DİN	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hak ve Özgürlük Kavramları 2. Bazı Haklar, Özgürlükler ve Din <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Yaşama ve Sağlık Hakkı 2.2. Eğitim Hakkı 2.3. Düşünce ve İfade Özgürlüğü 2.4. İnanç Özgürlüğü 2.5. İbadet Hakkı 2.6. Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı 2.7. Ekonomik Haklar 3. Hak ve Özgürlüklerin Kullanımı 4. Hak ve Özgürlüklerin Kullanımını Engelleyen Alışkanlıklar 5. Hukukun Üstünlüğü 6. Kul Hakkı Yemek Büyük Günahtır. <p>Okuma Metni: Hz. Ömer ve Adaleti</p>
DİN VE LAİKLİK	6. ÜNİTE: ATATÜRK VE DİN	<ol style="list-style-type: none"> 1. Atatürk'e Göre Din Vazgeçilmez Bir Kurumdur. 2. Atatürk Dinin Yozlaştırılmasına Karşıdır. 3. Atatürk'ün İslamiyet ve Hz. Peygamberle İlgili Sözleri <p>Okuma Metni: Taassubun Zararları</p>

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
DİN, KÜLTÜR VE MEDENİYET	7. ÜNİTE: İSLAM VE BİLİM	1.Din- Bilim ilişkisi 2.İslam'da Bilginin Kaynakları 2.1.Akıl 2.2.Vahiy 2.3.Duyular 3.İslam Akı Kullanmayı ve Bilimi Teşvik Eder. 4.İslam Medeniyetinde Eğitim Kurumları 5. Müslümanların Bilim ve Medeniyete Katkıları

2.2.4. 10. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular

Bu kısımda yukarıda genel olarak gösterdiğimiz 10. Sınıf öğrenme alanlarından ve ünite açılımlarından iş ahlakı ile ilgili konuları ve kazanımları göstermeye çalışacağız. Aynı zamanda bu konuların iş ahlakında hangi konulara işaret ettiği ve hangi problemlere çözüm olabileceğini ifade etmeye çalışacağız.

5.ÜNİTE: HAKLAR, ÖZGÜRLÜKLER VE DİN

ÖĞRENME ALANI: AHLAK VE DEĞERLER

KONULAR

1. Hak ve Özgürlük Kavramları
2. Bazı Haklar, Özgürlükler ve Din
 - 2.1. Yaşama ve Sağlık Hakkı
 - 2.2. Eğitim Hakkı
 - 2.3. Düşünce ve İfade Özgürlüğü
 - 2.4. İnanç Özgürlüğü

2.5. İbadet Hakkı

2.6. Özel Yaşamın Gizliliği Hakkı

2.7. Ekonomik Haklar

3. Hak ve Özgürlüklerin Kullanımı

4. Hak ve Özgürlüklerin Kullanımını Engelleyen Alışkanlıklar

5. Hukukun Üstünlüğü

6. Kul Hakkı Yemek Büyük Gunahtır.

KAZANIMLAR

1. Hak ve özgürlük kavramlarını irdeler.

2. Temel hak ve özgürlüklerin birey ve toplum için önemini açıklar.

3. İslam dininin temel hak ve özgürlüklere verdiği önemi kavrar.

4. Başkalarının özel yaşamının gizliliği hakkına saygı duyar.

5. Hak ve özgürlüklerin kullanım sınırlarını açıklar.

6. Temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği durumlarda ortaya çıkabilecek sorunları ön görerek bunlara çözüm önerileri geliştirir

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Yaşama ve sağlık hakkı

2. Düşünceye saygı

3. Ekonomik haklar

4. Kul hakkı

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. İnsan sağlığını tehlikeye atan uygulamalar

2. İnsan sağlığına uygun olmayan ürünlerin piyasaya sürülmesi,

3. Ücret verilmeden çalışanlara fazla mesai yaptırma

4. İşçi ücretlerini geç ödeme

5. İşçilere asgari ücretin altında ya da emeği karşılamayan miktarda ücret ödenmesi

6. Enerji ve su gibi kaynakların bedel ödenmeksizin kullanılması
7. Satış sonrası garanti ve hizmetlerin aksatılması
8. Müşterinin bilgisizliğinden yararlanarak ürünü fahiş fiyatla satma
9. Alacaklılara ödemeleri geciktirme
10. Zimmetine para geçirmek

2.ÜNİTE: İSLAM'DA İBADETLER

ÖĞRENME ALANI: İBADET

KONULAR

2.5. Kurban

3. Salih Amel

KAZANIMLAR

1. İyi işler yapma, güzel davranışlar geliştirme ve çalışmanın da bir ibadet olduğu bilincine varır.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Salih amel

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Yapılan işlerde titizlik gösterilmemesi

4.ÜNİTE: KUR'AN VE YORUMU

ÖĞRENME ALANI: VAHİY VE AKIL

KONULAR

1.3. Doğru Davranış

KAZANIMLAR

1. Kur'an'ın temel amaçlarını Kur'an'dan örnekler vererek açıklar

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. İş hayatında doğru davranışlar

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Dürüst olmamak
2. İşini iyi yapmamak
3. İlkeli olmamak

2.2.5. 11. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları

2014-2015 eğitim-öğretim yılında okutulan 11. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının öğrenme alanları ve ünite açılımları şöyledir:

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
İNANÇ	1. ÜNİTE: İNSAN VE KADERİ	<ol style="list-style-type: none"> 1. Kader ve Kaza Kavramları 2. İnsan İradesi ve Kader 3. Kaderle İlişkilendirilen Bazı Kavramlar <ol style="list-style-type: none"> 3.1. Ecel ve Ömür 3.2. Hayır ve Şer 3.3. Afet 3.4. Sağlık ve Hastalık 3.5. Rızık 3.6. Başarı ve Başarısızlık 3.7. Tevekkül
İBADET	2. ÜNİTE: İSLAM'DA İBADETLERDE İLKELER VE İBADETLERİN FAYDALARI	<ol style="list-style-type: none"> 1. İbadetler ile İlgili Temel İlkeler <ol style="list-style-type: none"> 1.1. İsteklilik ve Samimiyet 1.2. Gösterişten Uzak Olmak 1.3. Kolaylık ve Güç Yetirebilirlik 2. İslam'da İbadetlerin Faydaları <ol style="list-style-type: none"> 2.1. İbadetlerin Bireysel Faydaları 2.2. İbadetlerin Toplumsal Faydaları

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
HZ. MUHAMMED (S.A.V.)	3. ÜNİTE: HZ. MUHAMMED'İN ÖRNEKLİĞİ	<p>1. Kur'an'da Örnek İnsan ve Özellikleri</p> <p>2. Hz. Muhammed Bizim İçin Bir Örnektir.</p> <p>2.1. Hz. Muhammed'in Güvenilirliği</p> <p>2.2. Hz. Muhammed'in Merhametli Oluşu</p> <p>2.3. Hz. Muhammed'in Adaletli Oluşu</p> <p>2.4. Hz. Muhammed'in Kolaylaştırıcılığı</p> <p>2.5. Hz. Muhammed'in Hoşgörüsü</p> <p>2.6. Hz. Muhammed'in Sabrı ve Kararlılığı</p> <p>3. Kültürümüzde Hz. Muhammed Sevgisi</p> <p>4. Kültürümüzde Ehl-i Beyt Sevgisi</p> <p>Okuma Metni: Şiirlerimizde Hz. Muhammed Sevgisine Örnekler</p>

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
VAHIY VE AKIL	4. ÜNİTE: İSLAM DÜŞÜNCESİNDE YORUMLAR	<ol style="list-style-type: none"> 1. İslam Düşüncesinde Yorum Farklılıklarının Sebepleri 2. İslam Düşüncesinde Siyasi-İtikadî Yorumlar <ol style="list-style-type: none"> 2.1. Haricîlik 2.2. Şia 2.3. Mu'tezile 2.4. Maturîdilik 2.5. Eş'arîlik 3. İslam Düşüncesinde Amelî-Fıkhî Yorumlar <ol style="list-style-type: none"> 3.1. Hanefîlik 3.2. Malikîlik 3.3. Şafîlik 3.4. Hanbelîlik 3.5. Caferîlik 4. İslam Düşüncesindeki Yorumları Birleştiren Unsurlar

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
AHLAK VE DEĞERLER	5. ÜNİTE: AİLE VE DİN	<p>1. Aile Toplumun Temelidir.</p> <p>2. Dinler Evliliğe Önem Verir.</p> <p>3. Kur'an'dan ve Hz. Peygamber'den Aile ile İlgili Öğütler</p> <p>3.1. Ailenin Kurulması ve Korunması ile İlgili Öğütler</p> <p>3.2. Aile İçi İletişim ile ilgili Öğütler</p> <p>3.3. Aile İçi Görev ve Sorumlulukla İlgili Öğütler</p> <p>3.4. Hısim, Akraba ve Komşularla İlgili Öğütler</p> <p>Okuma Metni: Hz. Fatıma ve Onun Aile Fertleriyle İlişkileri</p>
DİN VE LAİKLİK	6. ÜNİTE: ATATÜRK VE CUMHURİYET DÖNEMİ DİN HİZMETLERİ	<p>1. Diyanet İşleri Başkanlığı</p> <p>1.1. Kuruluşu</p> <p>1.2. Din Görevlileri</p> <p>2. Dinî Yayınlar</p> <p>2.1. Türkçe Tefsir ve Meal Çalışmaları</p> <p>2.2. Türkçe Hadis Kitabı Çalışması</p> <p>3. Hutbelerin Türkçe Okunması</p> <p>Okuma Metni: "Atatürk'ün Balıkesir Hutbesi"</p>

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
DİN, KÜLTÜR VE MEDENİYET	7. ÜNİTE: İSLAM VE ESTETİK	1. Evrendeki Ölçü ve Ahenk 2. İnsan ve Estetik 3. Kur'an ve Güzellik 4. Hz. Muhammed ve Güzellik 5. Yaşamda Güzellik 5.1. Sözde Güzellik 5.2. Davranışta Güzellik 5.3. İş ve Üründe Güzellik 6. İslam Medeniyetinde Estetik 6.1. Mimarî 6.2. Edebiyat 6.3. Musikî 6.4. Hat, Tezhip, Ebru ve Minyatür Okuma Metni: Mimar Sinan

2.2.6. 11. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular

Bu kısımda yukarıda genel olarak gösterdiğimiz 11. Sınıf öğrenme alanlarından ve ünite açılımlarından iş ahlakı ile ilgili konuları ve kazanımları göstermeye çalışacağız. Aynı zamanda bu konuların iş ahlakında hangi konulara işaret ettiği ve hangi problemlere çözüm olabileceğini ifade etmeye çalışacağız.

1.ÜNİTE: İNSAN VE KADERİ

ÖĞRENME ALANI: İNANÇ

KONULAR

3.5. Rızık

3.6. Başarı ve Başarısızlık

3.7. Tevekkül

KAZANIMLAR

1. Hayır ve şerrin, insanın kendi tercih ve eylemleriyle ilişkisini fark eder.
2. Kaza ve kader inancının bireyin tedbir almasına engel olmadığını kavrar.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Helal rızık kazanma
2. Çalışkan olma, Başarılı olma
3. Hırs yapmama, Kanaatkâr olma

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Rüşvet alma, verme
2. İstenilen kalitede mal ve hizmet teslim etmeme
3. Çalışanların işe geç gelmeyi adet edinmesi
4. İşin hilelerini kullanarak kazancı artırma
5. Görev ve yetkiyi kötüye kullanmak
6. Bazı çocukların çok küçük yaşlarda sinema ve müzik sektöründe çalıştırılmaları ve şöhret peşinde koşturulmaları

3.ÜNİTE: HZ. MUHAMMED'İN ÖRNEKLİĞİ

ÖĞRENME ALANI: HZ. MUHAMMED

KONULAR

1. Kur'an'da Örnek İnsan ve Özellikleri
2. Hz. Muhammed Bizim İçin Bir Örnektir.
 - 2.1. Hz. Muhammed'in Güvenilirliği
 - 2.2. Hz. Muhammed'in Merhametli Oluşu
 - 2.3. Hz. Muhammed'in Adaletli Oluşu
 - 2.4. Hz. Muhammed'in Kolaylaştırıcılığı
 - 2.5. Hz. Muhammed'in Hoşgörüsü

2.6. Hz. Muhammed'in Sabrı ve Kararlılığı

KAZANIMLAR

1. Örnek insanın özelliklerini ayetlerle açıklar.
2. İslam'ı anlamada Hz. Muhammed'in örnek teşkil ettiğini kavrar.
3. Hz. Peygamberin olaylar karşısındaki davranışlarından hareketle kişiliği ile ilgili çıkarımlarda bulunur.
4. Hz. Peygamberin kendisine verilen görevi yerine getirmedeki sorumluluk bilincini örneklerle açıklar.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Güvenilir olma
2. Merhametli olma
3. Adaletli olma
4. Kolaylık gösterme
5. İnsanlara hoşgörü ile yaklaşma
6. Güvenilir olma
7. Merhametli olma
8. Adaletli olma
9. Kolaylık gösterme
10. İnsanlara hoşgörü ile yaklaşma

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Evrak üzerinde sahtecilik yapma
2. Verilen randevulara riayet etmeme
3. Verilen sözleri tutmama
4. Kasıtlı olarak işin hilesine kaçma
5. Yalan söyleme
6. Gizli Bilgileri Sızdırmak
7. İşçiler arasında sebepsiz ayırım yapma
8. Çalışanları terfi ve ödüllendirmede liyakate göre davranılmaması
9. Yapılan hatalar karşısında müsamahasız olmak
10. Evrak üzerinde sahtecilik yapma

11. Verilen randevulara riayet etmeme
12. Verilen sözleri tutmama
13. Kasıtlı olarak işin hilesine kaçma
14. Yalan söyleme
15. Gizli Bilgileri Sızdırmak
16. İşçiler arasında sebepsiz ayırım yapma
17. Çalışanları terfi ve ödüllendirmede liyakate göre davranılmaması
18. Yapılan hatalar karşısında müsamahasız olmak

7.ÜNİTE: İSLAM VE ESTETİK

ÖĞRENME ALANI: DİN, KÜLTÜR VE MEDENİYET

KONULAR

5. Yaşamda Güzellik

5.1. Sözde Güzellik

5.2. Davranışta Güzellik

5.3. İş ve Üründe Güzellik

KAZANIMLAR

1. Güzel davranışta bulunanların ve güzel iş yapanların ödüllendirileceğine ilişkin ayet meallerini yorumlar.
2. Söz ve davranışlarında güzel ve estetik olmaya özen gösterir.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Yaptığı işi güzel yapma estetiğe önem verme

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Yapılan işlerde estetiğe dikkat etmeme
2. Yapılan işlerin sanat yönünün göz önünde bulundurulmaması

2.2.7. 12. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımları

2014-2015 eğitim-öğretim yılında okutulan 12. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitabının öğrenme alanları ve ünite açılımları şöyledi

ÖĞRENME ALANI	ÜNİTE	KONULAR
İNANÇ	1. ÜNİTE: DÜNYA HAYATI VE AHİRET	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hayat Amaçsız Değildir. 2. Ahirete İmanın Dünya Hayatını Anlamlandırmaya Katkısı 3. Ölüm Bir Hayat Gerçeğidir. 4. Ahirete Uğurlama <ol style="list-style-type: none"> 4.1. Cenaze Namazı 4.2. Kur'an ve Mevlit Okumak 4.3. Dua Etmek ve Hayır Yapmak 5. Kıyamet 6. Yeni Bir Hayat: Ahiret
İBADET	2. ÜNİTE: TÖVBE VE BAĞIŞLAMA	<ol style="list-style-type: none"> 1. İnsan Hata Yapabilen Bir Varlıktır 2. Tövbe Hatadan Dönme ve İyiye Yönelme Erdemidir 3. Allah Bağışlayıcıdır, Bağışlayanı Sever 4. Bağışlama Bireysel ve Toplumsal Hoşgörünün Temelidir 5. İyilikler Kötülükleri Giderir
HZ. MUHAMMED (S.A.V.)	3. ÜNİTE: HZ. MUHAMMED'İ ANLAMA	<ol style="list-style-type: none"> 1. Hadis ve Sünnet 2. Hz. Muhammed'in Davranışlarının Yerel ve Evrensel Boyutu 3. Dinin Anlaşılmasında Sünnetin Önemi 4. Başlıca Hadis Kaynakları

VAHİY VE AKIL	4. ÜNİTE: İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE TASAVVUFİ YORUMLAR	1. Tasavvufî Düşüncenin Oluşumu 2. Tasavvufî Düşüncede Allah-Varlık İlişkisi 3. Tasavvufî Düşüncenin Ahlaki Boyutu 4. Kültürümüzde Etkin Olan Tasavvufî Yorumlar 4.1. Yesevîlik 4.2. Kâdirilik 4.3. Nakşibendilik 4.4. Mevlevîlik 4.5. Alevîlik-Bektaşîlik 4.5. 1. Cem ve Cemevi 4.5. 2. Cemin Yapılışı 4.5. 3. Semah 4.5. 4. Musahiplik 4.5. 5. Dua ve Gülbenkler 4.5. 6. Muharrem Ayı ve Aşure 5. Nusayrilik 6. Birlikte Yaşama ve Hoşgörü Kültürü Okuma Metni: Dört Kapı Kırk Makam
---------------	---	---

<p style="text-align: center;">AHLAK VE DEĞERLER</p>	<p style="text-align: center;">5. ÜNİTE: İSLAM VE BARİŞ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Barış İçinde Yaşamak Bir İhtiyaçtır 2. İslam Barışa ve Birlikte Yaşamaya Önem Verir 3. Bir İnsanın Yaşamasını Sağlamak, Bütün İnsanlara Hayat Vermek Gibidir 4. Hz. Muhammed Bir Barış Elçisidir 5. Zorunlu Olmadıkça Savaş Bir İnsanlık Suçudur <p>Okuma Metni: Barış ve Kardeşlik</p>
<p style="text-align: center;">DİN VE LAİKLİK</p>	<p style="text-align: center;">6. ÜNİTE: ATATÜRK VE DİN ÖĞRETİMİ</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Atatürk'ün Dinin Anlaşılmasına Verdiği Önem 2. Atatürk'ün Okulda Din Öğretimine Verdiği Önem 3. Atatürk'ün Din Bilginlerine Verdiği Değer

DİN, KÜLTÜR VE MEDENİYET	7. ÜNİTE: YAŞAYAN DİNLER VE BENZER ÖZELLİKLERİ	<p>1. Yaşayan Dinler</p> <p>1.1.Vahye Dayalı Dinler: Yahudilik, Hristiyanlık ve İslamiyet</p> <p>1.2.Hint Dinleri: Hinduizm, Budizm, Caynizm, Sihizm</p> <p>1.3.Çin ve Japon Dinleri: Taoizm, Konfüçyanizm, Şintoizm</p> <p>1.4.Geleneksel Dinler</p> <p>2. Dinlerin Benzer Özellikleri</p> <p>2.1. İnanç</p> <p>2.2. İbadet</p> <p>2.3. Ahlak</p> <p>2.4. Dinlerde Önemli Gün ve Geceler</p> <p>3. Dinlerde Çevre Bilinci</p> <p>4. Küreselleşen Dünyada Dinler Arası İlişkiler</p>
--------------------------	--	--

2.2.8. 12. Sınıf Öğrenme Alanları ve Ünite Açılımlarından İş Ahlakı ile İlgili Vurgulanabilecek Konular

Bu kısımda yukarıda genel olarak gösterdiğimiz 12. sınıf öğrenme alanlarından ve ünite açılımlarından iş ahlakı ile ilgili konuları ve kazanımları göstermeye çalışacağız. Aynı zamanda bu konuların iş ahlakında hangi konulara işaret ettiği ve hangi problemlere çözüm olabileceğini ifade etmeye çalışacağız.

1. ÜNİTE: DÜNYA HAYATI VE AHİRET

ÖĞRENME ALANI: İNANÇ

KONULAR

2. Ahirete İmanın Dünya Hayatını Anlamlandırmaya Katkısı

KAZANIMLAR

1. Hayatı anlamlandırmada ahiret inancının önemli bir katkı sağladığının farkında olur.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Yaptıklarının hesabının sorulacağı bilinci
2. Oto kontrol

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. İşyerine ait araç ve gerecin hor kullanılması
2. Kendi hatasını başkasına yükleme
3. Dolandırıcılık

2.ÜNİTE: TÖVBE VE BAĞIŞLAMA

ÖĞRENME ALANI: İBADET

KONULAR

3. Allah Bağışlayıcıdır, Bağışlayanı Sever
4. Bağışlama Bireysel ve Toplumsal Hoşgörünün Temelidir
5. İyilikler Kötülükleri Giderir

KAZANIMLAR

1. Tövbe ve bağışlamanın sevgi temelli bir eylem olduğunu fark eder.
2. Tövbe ve bağışlamanın Allah'a, insanlara ve bütün varlıklara karşı sevgi ve yakınlık kazandıracığı sonucuna varır.
3. Tövbe ile ilgili ayet ve hadisleri araştırarak sınıfta arkadaşlarıyla paylaşır.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Hatalar karşısında bağışlayıcı olma
2. İş yerinde hoşgörülü bir ortam oluşturma

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Çalışanlara karşı acımasız olma
2. Çalışanların birbirlerine saygılı davranmaması

4.ÜNİTE: İSLAM DÜŞÜNÇESİNDE TASAVVUFÎ YORUMLAR

ÖĞRENME ALANI: VAHİY VE AKIL

KONULAR

6. Birlikte Yaşama ve Hoşgörü Kültürü

KAZANIMLAR

1. Birlikte yaşama ve hoşgörü bilincini kazanır ve bununla ilgili tasavvuf anlayışından örnekler verir.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Farklı kültür, inançtaki kişilerle beraber çalışma
2. İnsanların iyi niyetlerinin, inançlarının suiistimal edilmesi

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. İş ilişkilerine politika karıştırmak

7.ÜNİTE: YAŞAYAN DİNLER VE BENZER ÖZELLİKLERİ

ÖĞRENME ALANI : DİN, KÜLTÜR VE MEDENİYET

KONULAR

3. Dinlerde Çevre Bilinci

4. Küreselleşen Dünyada Dinler Arası İlişkiler

KAZANIMLAR

1. Dinlerin çevrenin korunmasına gösterdiği önemi fark eder ve örneklendirir.
2. Küreselleşen dünyada dinler arası ilişkilerin önemini fark eder.

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Çevre bilinci

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. Zararlı atıklar için önlem almama
2. Aşırı ve çevreye zararlı ambalaj kullanma
3. Su kaynaklarının israf edilmesi ve kirletilmesi
4. Küresel ısınmayı tetikleyen faaliyetler

5. Doğal çevrenin kirletilmesi

5.ÜNİTE: İSLAM VE BARIŞ

ÖĞRENME ALANI: AHLAK VE DEĞERLER

KONULAR

1. Barış İçinde Yaşamak Bir İhtiyaçtır
2. İslam Barışa ve Birlikte Yaşamaya Önem Verir
3. Bir İnsanın Yaşamalarını Sağlamak, Bütün İnsanlara Hayat Vermek Gibidir
4. Hz. Muhammed Bir Barış Elçisidir
5. Zorunlu Olmadıkça Savaş Bir İnsanlık Suçudur

KAZANIMLAR

1. Barışın insanlık için önemini açıklar.
2. İslam'ın bir barış dini olduğu gerçeğini Kur'an ve hadislerden örneklerle destekler.
3. İslam'ın barışsever bir kişilik öngördüğünü fark eder ve buna uygun davranışlar sergiler.
4. Hz. Muhammed'in barışçı kişiliğini örneklerle açıklar.8.Atatürk'ün barışa verdiği önemi örneklerle açıklar.
5. Zorunlu olmadıkça savaşın bir insanlık suçu olduğunu kavrar

İŞ AHLAKIYLA İLGİLİ VURGULANACAK KONULAR

1. Birlikte yaşama ve hoşgörü
2. Hayat hakkı

İŞLENECEK KONULARIN İŞ HAYATINA YANSIYAN PROBLEMLERİ

1. İş yerinde insanların birbirleriyle iyi geçinememesi
2. Çalışanlara güçlerinin üzerinde iş ve sorumluluk yüklenmesi

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde anketlerden elde edilen veriler, öncelikle katılımcıların yaşları, ailelerinin yapısı ve gelecekle ilgili planları gibi kişisel özellikleri maddeler altında incelenmiş ve yorumlanmış daha sonra da bu özelliklerle iş ahlakına verilen cevaplar arasında anlamlı bir ilişki olup olmadığı araştırılmıştır.

3.1. ÖĞRENCİLERİN KİŞİSEL VE AİLE BİLGİLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 3.1. Katılımcıların Yaşları

Yaş	f	%
17	28	12,0
18	140	59,8
19	47	20,1
20 ve üstü	19	8,1
Toplam	234	100,0

Tablo 3.1’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan meslek lisesi öğrencilerinin % 12,0’si 17 yaş, %59,8’i 18 yaş, % 20,1’i 19 yaş, %8,1’i de 20 yaş ve üstüdür. Bu bulgulara göre araştırmaya katılan öğrencilerin büyük çoğunluğu normal 12. Sınıf yaş dönemine uygun olarak 18 yaşındadır. 19 yaş ve üstü olarak toplam %28, 2 gibi bir değer çıkması dikkat çekicidir. % 28, 2’lik bir oranın çıkmasının nedenleri arasında öğrencilerinin sınıf tekrarı yapması ve özellikle ekonomik nedenlerle okula ara verme gibi nedenlerin etkili olduğu dile getirilebilir. Okulların olduğu muhitin şehrin varoş kesimlerine yakın olduğu da dikkate alınırsa yaşların normalden büyük olmasını da pek yadırgamamak gerekir.

Tablo 3.2. Katılımcıların Babalarının Eğitim Durumu

Baba Eğitim Durumu	f	%
Okur- yazar değil	7	3,0
Okur- yazar fakat ilkokul mezunu değil	14	6,0
İlkokul mezunu	84	35,9
Ortaokul mezunu	42	17,9
Lise mezunu	62	26,5
Üniversite mezunu	25	10,7
Toplam	234	100,0

Tablo 3.2’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin babaları %3,0’ü Okur- yazar değil, %6,0 ‘sı okur- yazar fakat ilkokul mezunu değil, %35,9’ u ilkokul mezunu, %17,9’u ortaokul mezunu, %26,5’i lise mezunu %10,7’si üniversite mezunudur. Tabloda görülen okur- yazar olmayan %3 lük bir kesim Erzurum ilinin 2013 yılında TÜİK tarafından yayınlanan Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçlarına⁹³ yakın bir değer çıkmıştır. Bu raporda Erzurum ili erkek okur-yazar olmayan % 2,3 dür. Bizim bulduğumuz değer bu değerden biraz yüksek çıkmasını okulların bulunduğu muhtle irtibatlandırabiliriz. Okulların özellikle kırsal kesimden göç alan Mahallebaşı semtine yakın olması böyle bir farkın olmasında etkili olmuş olabilir. 2005 yılında Bursa’da ilköğretim öğrencilerine yapılan ankette babaların okur-yazar olmayanların oranı % 1,7 olarak çıkmıştır⁹⁴. Bu durum hem anketi yaptığımız ilin doğuda olması hem de okulların konumunun yukarıda bahsettiğimiz gibi il içinde varoş bölgelere yakın olması ile izah edilebilir.

⁹³ Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, TÜİK Yayınları, Ankara 2013, s.88.

⁹⁴ Aylin Cebeci, *İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi Ve Öğretimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005, s. 55.

Tablo 3.3. Katılımcıların Annelerinin Eğitim Durumu

Anne Eğitim Durumu	f	%
Okur- yazar değil	44	19,0
Okur- yazar fakat ilkokul	31	13,4
İlkokul mezunu	101	43,5
Ortaokul mezunu	35	15,1
Lise mezunu	12	5,2
Üniversite mezunu	9	3,9
Toplam	232	100,0

Tablo 3.3’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin anneleri %19,0’u okur- yazar değil, %13,4’ü okur- yazar fakat ilkokul mezunu değil, %43,5’i ilkokul mezunu, %15,1’i ortaokul mezunu, %5,2 ‘si lise mezunu, %3,9’u üniversite mezunudur. Bu tabloda da özellikle okur-yazar olmayan anne oranının yüksek olması dikkat çekicidir. Bu rakam 2013 TÜİK raporuna göre % 11,5 iken bizim ulaştığımız değer % 19 olması yukarıda bahsettiğimiz gibi hem okulların olduğu muhitte hem de doğuda yaygın olan kız çocuklarının okutulmasındaki isteksizlikle izah edilebilir. Çünkü babalardaki okur-yazar olmayan oran %3 iken annelerde % 19 olması hatta ilkokul mezunu olmayan %13, 4’ü de bu rakama katarsanız kız çocuklarının okutulmasındaki eksiklik açıkça görülmektedir. 2005 yılında Bursa’da ilköğretim öğrencilerine yapılan ankette babaların eğitim durumundaki durum gibi annelerin okur-yazar olmayan oranı bizim anketimize göre oldukça düşük olarak % 4 olarak tespit edilmiştir.⁹⁵ Bu durum yukarıda belirtmeye çalıştığımız sebepleri desteklemektedir. Okuma yazma oranının ilerleme durumunu görme adına şu örnek dikkat çekicidir:1998 de Erzurum ilinde ilköğretim öğrencilerine yapılan ankette okur-yazar olmayan anne oranının % 23.50

⁹⁵Cebeci, s. 55.

olduğu tespit edilmiştir.⁹⁶ Bizim bulduğumuz % 19'a göre % 4.5 oranında bir düşüş olması sevindirici bir gelişmedir. Fakat bu zamanda bu kadar yüksek oranda okuma yazma bilmeyen kadının olması da düşündürücüdür.

Tablo 3.4. Katılımcıların Ailelerinin Aylık Ortalama Geliri

AYLIK ORTALAMA GELİR	f	%
0-999 ARASI	58	27,9
1000-1499 ARASI	48	23,1
1500-1999 ARASI	47	22,6
2000 VE ÜSTÜ	55	26,4
Total	208	100,0

Tablo 3.4'de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin ailelerinin aylık geliri %27,9'u 0-999 arası, %23,1'i 1000-1499 arası, %22,6'sı 1500-1999 arası, %26,4'ü 2000 ve üstü şeklinde ortaya çıkmıştır. Tablodan da görüleceği üzere öğrencilerin büyük çoğunluğu düşük gelirli ailelerin çocuklarıdır. Eylül 2014 verilerine göre dört kişilik ailenin açlık sınırı 1.190 lira, yoksulluk sınırı ise 3.876 liradır⁹⁷. Bu verilere göre öğrencilerin genel olarak kardeş sayılarının fazla olmasını da göz önünde bulundurursak açlık sınırının bile altında % 27,9 öğrenci kitlesi var. Yoksulluk sınırını baz alındığında hemen hemen yoksul olmayan aile yoktur. Ailelerin genel olarak maddi durumlarının kötü olması çocuklarını meslek liselerine göndermelerinde etkili olduğu düşünülebilir. Çünkü bir an önce meslek sahibi olup aileye katkı yapması düşünülmüş olabilir. Ayrıca üniversitede okutmaya maddi imkânlarımız yetmez düşüncesi de aileleri meslek lisesini seçmeye itmiş olabilir. Tabloda ayrıca 26 öğrencinin ailesinin maddi geliri ile ilgili olarak fikir beyan etmemesi manidardır. Gözlemlerimize dayanarak bu öğrencilerin babalarının sabit bir işi olmayıp çok daha fakir aileler olduğunu

⁹⁶ Eyüp Şimşek, Çocukluk Döneminde İbadet Eğitimi, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998, s. 33.

⁹⁷ Türk- İş Haber Bülteni, 26 Eylül 2014, Erişim Tarihi: 21.10.2014, <http://www.turkis.org.tr/dosya/CUCjT87Sa2d.pdf>

söyleyebiliriz. Öğrencilerin bunu bir utanç vesilesi saydığı için her ne kadar ankete isim yazılmasa da arkadaşlarım görür diye yazmaya çekinmiş oldukları akla gelmektedir.

Tablo 3.5. Katılımcıların Kardeş Sayısı

KARDEŞ SAYISI	f	%
1	2	0,9
2	19	8,1
3	84	36,1
4	70	30,0
5 VE ÜSTÜ	58	24,9
Total	233	100,0

Tablo 3.5’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin %0,9’u 1, %8,1’i 2, %36,1’i 3, %30,0’u 4, %24,9’u 5 ve üstü kardeşe sahiptir. Tablodan da anlaşılacağı üzere öğrenciler genel olarak kardeş sayısının fazla olduğu ailelere sahiptirler. Zira Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankasının ortaklaşa 2010’da yaptığı çalışmaya göre⁹⁸ Türkiye’de ailelerin %23. 6’sı 3’ten az kardeşe sahiptirler. Bizim anketimizde % 9 dur. Öğrencilerin yaklaşık dörtte birinin 5 kardeş ve üstü ailelerden gelmesi dikkat çekicidir.

Tablo 3.6. Katılımcıların Aile Durumları

AİLE DURUM	f	%
Annem, babam hayatta.	215	91,9
Babam vefat etti.	14	6,0

⁹⁸ Türkiye’de Ekonomik Fırsat Eşitsizliği: Varlık Göstergeleri ve Kadınların Altyapı Değişkenleri Kullanılarak Yapılan Bir Değerlendirme, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Erişim Tarihi: 21.10.2014, <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22764929/EkonomikEsitsizlik.pdf>

Annem vefat etti.	2	0,9
Annem babam boşandılar.	3	1,3
Toplam	234	100,0

Tablo 3.6’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilerin %91,9’nun annesi ve babası hayatta, %6,0’sının babası vefat etmiş, %0,9’nun annesi vefat etmiş, %1,3’ünün ise anne ve babası boşanmışlar. Bu tabloda dikkat çekici noktalardan biri boşanma oranıdır. TÜİK verilerine göre⁹⁹2013 yılında 600. 138 çift evlenirken, 125. 305 çift de boşanmıştır. Yaklaşık % 20’lerde olan boşanma oranına göre bizim bulduğumuz % 1,3 oranı oldukça düşüktür. Bu düşük oranın en büyük nedeninin anketimizin yapıldığı ilin Erzurum gibi muhafazakârlığın ve geleneksel aile yapısının güçlü olduğu bir il olmasının etkili olduğu söylenebilir.

Tablo 3.7. Katılımcıların Çalışma Durumu

ÇALIŞMA DURUMU	f	%
Herhangi bir işte çalışmıyorum	117	50,6
Boş zamanlarımda babamın yanında çalışıyorum.	43	18,6
Boş zamanlarımda akrabalarımın yanında çalışıyorum	13	5,6
Boş zamanlarımda bir işyerinde çalışıyorum.	58	25,1
Toplam	231	100,0

Tablo 3.7’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilere şu anki çalışma durumları sorulunca şu şekilde cevaplar vermişlerdir: %50,6’sı herhangi bir işte çalışmıyorum, %18,6’sı boş zamanlarımda babamın yanında çalışıyorum, %5,6’sı boş zamanlarımda akrabalarımın yanında çalışıyorum, %25,1’i boş zamanlarımda bir işyerinde çalışıyorum. Tabloda görüldüğü gibi öğrencilerin yaklaşık % 50 sinin

⁹⁹ Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi: 02.10. 2014, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051>

çalışıyor olması dikkat çekicidir. Oranın normal liselere göre yüksek olmasında öğrencilerin ailelerinin Tablo 3.4 de görüldüğü gibi genel olarak düşük gelirli aileler olmasının etkili olduğu düşünülebilir. Ayrıca bir mesleğe yönelik okulda okuyor olmaları ve staj yapma mecburiyeti de bu oranı artırdığı söylenebilir.

Tablo 3.8. Katılımcıların Liseden Sonraki Planları

LİSEDEN SONRAKİ PLAN	f	%
Üniversite de okuyacağım	124	53,4
2 yıllık yüksekokulda okuyacağım.	81	34,9
Askere gideceğim.	7	3,0
Babamın yanında çalışacağım.	5	2,2
Herhangi bir işte ücretli olarak çalışacağım.	10	4,3
Ailemin de desteğiyle iş kuracağım.	5	2,2
Toplam	232	100,0

Tablo 3.8’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilere liseyi bitirdikten sonraki planları sorulunca şu şekilde cevaplar vermişlerdir: %53,4’ü üniversite de okuyacağım, %34,9’u 2 yıllık yüksekokulda okuyacağım, %3,0’ü askere gideceğim, %2,2’ si babamın yanında çalışacağım, %4,3’ü herhangi bir işte ücretli olarak çalışacağım, %2,2’ si ailemin de desteğiyle iş kuracağım. Öğrencilerin % 88,3’ünün 2 yıllık veya 4 yıllık fakültede okuma istekleri dikkat çekicidir. Her ne kadar liseyi bitirince bir meslek sahibi olsalar da üniversite okumanın önemini idrak etmiş olmaları sevindiricidir. Özellikle katsayı mağduriyetinin giderilmesinin öğrencilerin geleceğe ait olumlu hedefler geliştirmesinde etkili olduğu düşünülebilir.

3.2. ÖĞRENCİLERİN DİKAB DERSİ HAKKINDAKİ GÖRÜŞLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 3.9. Katılımcıların Lisedeki DİKAB Dersi İle İlgili Görüşleri

LİSEDEKİ DİN DERSİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLER	f	%
Çok faydalı oldu	171	73,1
Biraz faydalı oldu.	39	16,7
Pek faydası olmadı.	12	5,1
Hiçbir faydası olmadı.	12	5,1
Toplam	234	100,0

Tablo 3.9’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilere lisede gördükleri din kültürü ve ahlak bilgisi ile ilgili görüşleri sorulunca şu şekilde cevaplar verdikleri görülmektedir: %73,1’i çok faydalı oldu, %16,7’si biraz faydalı oldu, %5,1’i pek faydası olmadı, %5,1’i hiçbir faydası olmadı. Tablodan görüleceği üzere öğrencilerin DİKAB dersini % 73, 1 büyük bir oranla faydalı görmeleri sevindirici bir durumdur, fakat % 10,2 gibi DİKAB dersinin kendisine faydası olmadığını söyleyen öğrencilerin olması da düşündürücüdür. Bu olumsuz tepkinin DİKAB dersinden daha çok öğretmene yöneltilmiş bir tepki olduğunu düşünmekteyiz. Özellikle öğrencilere kötü davranma, hakaret etme, düşük not verme gibi öğretmenlik formasyonuna uygun olmayan davranışların DİKAB dersine karşı bazı öğrencilerde tepki oluşturmuş olduğu akla gelmektedir. Bursa’da ilköğretim öğrencilerine yapılan ankette öğrencilere Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Dersinde “Ahlâk” İle ilgili öğretilen bilgileri yeterli bulup bulmadıkları sorulmuş, ankete katılan öğrencilerden 626’sı (%61.1)“Evet” cevabını vererek bilgilerin

yeterli bulduğunu, 268'i (%26.1) “Biraz” cevabını vererek bilgilerin biraz yeterli olduğunu, 131'i (%12.8) “Hayır” cevabını vererek bilgilerin yeterli olmadığını belirtmişlerdir.¹⁰⁰Bu sonuçlar bizim ulaştığımız sonuçlara oldukça yakın olduğu görülmektedir.

Tablo 3.10. Katılımcıların Lisedeki DİKAB Dersinin İş Hayatı ile İlgili Katkılarına Yönelik Görüşleri

DİN DERSİNİN İŞ HAYATI İLE İLGİLİ KATKILARI	f	%
Her konuda nasıl davranacağımla ilgili yeterli bilgiler öğrendim	140	60,1
Bazı konularla ilgili nasıl davranacağımı öğrendim.	71	30,5
Pek fazla bir katkısı olmadığını düşünüyorum.	22	9,4
Toplam	233	100,0

Tablo 3.10’da görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilere lisede gördükleri din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin iş hayatı ile ilgili katkıları sorulduğunda şu şekilde cevaplar verdikleri görülmektedir: %60,1’i her konuda nasıl davranacağımla ilgili yeterli bilgiler öğrendim, %30,5’i bazı konularla ilgili nasıl davranacağımı öğrendim, %9,4’ü pek fazla bir katkısı olmadığını düşünüyorum. Tablo 3.9 daki gibi DİKAB dersine tepkili yaklaşık % 10’luk bir kesim din derslerinin kendilerine katkı yapmadığını düşünmektedir. 2005 yılında Bursa’da ilköğretim öğrencilerine yapılan ankette de deneklere DİKAB dersi ile ilgili düşünceleri sorulmuş, elde edilen sonuçların bizim ulaştığımız değerlere çok yakın olduğu görülmüştür. Şöyle ki; öğrencilerden 616’sı (%60.1) “Evet” cevabını vererek Ahlâkî yönden güzel davranışlar sergilemelerinde Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin olumlu etkisi olduğunu, 293’ü

¹⁰⁰ Cebeci, s. 88.

(%28.6) bu konuda dersin biraz etkisi olduğunu belirtirken, 116'sı (%11.3) “Hayır” cevabını vererek dersin olumlu etkisinin olmadığını ifade etmişlerdir.¹⁰¹ Aynı şekilde 2004 yılında Samsun’da ortaöğretim öğrencilerine yapılan bir ankette DİKAB derslerinde öğrendikleri bilgilerin hayatlarında karşılaşacakları problemlere cevap verip veremediği sorulmuş öğrencilerin yaklaşık % 91’i olumlu cevap vermişlerdir.¹⁰² Fakat 2010 yılında İstanbul Avrupa Yakası’nda lise öğrencilerine yapılan bir ankette de öğrencilerin % 65’i DİKAB dersin içeriğini yeterli görmemiştir.¹⁰³ Bizim ulaştığımız sonuçlarda da % 40 civarında öğrencinin de dersin içeriğini beğenmediği anlaşılmaktadır. Bizim ulaştığımız sonuçlar ile bu sonuçlar arasındaki yaklaşık % 25 farkı doğu ve batı arasındaki dini algıların değişkenliğine bağlayabiliriz.

Tablo 3.11. Katılımcıların Lisedeki DİKAB Dersinde Öğrendiklerini Uygulamaya İlişkin Görüşleri

Öğrendiklerini uygulama ile ilgili görüşler	f	%
Öğrendiklerimin hepsini uygulamaya çalışacağım.	176	75,9
Öğrendiklerimin bazılarını uygulamaya çalışacağım.	37	15,9
Öğrendiklerimi çok dikkate almayacağım.	12	5,2
Öğrendiklerimi hiç dikkate almayacağım çünkü öğrendiklerimi uygularsam iş hayatında başarılı olamayacağımı düşünüyorum.	7	3,0
Toplam	232	100,0

¹⁰¹ Cebeci, s. 73.

¹⁰² Hacı Yusuf ACUNER, *14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi ve Ahlak Eğitimi*, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2004, s. 65.

¹⁰³ Mehmet Bahçekapılı, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Dini Duygu, Düşünce ve Davranışları Üzerine Etkisi*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010, s.271.

Tablo 3.11’de görüldüğü üzere araştırmaya katılan öğrencilere lisede gördükleri din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğrendiklerini uygulama ile ilgili görüşleri sorulduğunda şu şekilde cevaplar vermişlerdir: %75,9’u öğrendiklerimin hepsini uygulamaya çalışacağım, %15,9’u öğrendiklerimin bazılarını uygulamaya çalışacağım, %5,2’si öğrendiklerimi çok dikkate almayacağım, %3,0’ı öğrendiklerimi hiç dikkate almayacağım çünkü öğrendiklerimi uygularsam iş hayatında başarılı olamayacağımı düşünüyorum. Toplam % 24,1’in öğrendiklerini uygulamadaki isteksizliği dikkat çekmektedir. Burada DİKAB dersi öğretmenlerine büyük görev düştüğü görülmektedir. Öğretmen hem doğru bir bilgilendirme yapmalı hem de öğrencilere uygulamaya teşvik etmelidir. 2011 yılında İstanbul’da bankacılık sektöründe iş ahlakı ile yapılan bir ankette katılımcılara geçim sıkıntısı ve ekonomik güçlüklerden dolayı bazen yasal olmayan yollara başvurma konusunda görüşleri sorulduğunda kararsızlarla birlikte % 44’ünün bu konuda iş ahlakına uygun olmayan tutum içinde olduğu tespit edilmiştir.¹⁰⁴ Bizim ulaştığımız % 24,1 den daha yüksek bir oran çıkmıştır. Bunun bir nedeninin iş hayatının ahlaki değerlerde bir yıpranmaya neden olduğu söylenebilir.

¹⁰⁴ Selami Bayrak, *Bankacılık Sektöründe Çalışanların İş Ahlakı Yönünden Analizi: İstanbul Bölgesinde Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011, s. 146.

3.3. ÖĞRENCİLERİN DEMOGRAFİK ÖZELLİKLERİ İLE İŞ AHLAKI SORULARINA VERDİĞİ CEVAPLAR ARASINDAKİ İLİŞKİLERLE İLGİLİ BULGULAR

Tablo 3.12. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Yaşlarına Göre Farklılaşması

Yaş		N	Ortalama	ss
1	17	28	148,6786	24,36612
2	18	140	146,9429	28,58580
3	19	47	139,5106	39,47805
4	20 ve üstü	19	138,1579	32,05076
Total		234	144,9444	30,93731

Tablo 3.13. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Yaşlarına Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	3212,357	3	1070,786	1,120	,342	
Gruplar İçi	219795,921	230	955,634			
Toplam	223008,278	233				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının yaşlara göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.12 ve Tablo 3.13’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(3-230)}=1,12$; $p>0,05$]. 2008 de Samsun’da lise öğrencilerinin ahlaki olgunluğunu ölçmek için yapılan ankette de yaş ile ahlaki olgunluk arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. ¹⁰⁵

Tablo 3.14. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Babalarının Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması

	Baba Eğitim Durumu	N	Ortalama	ss
1	Okur- yazar değil	7	137,4286	32,76104
2	Okur- yazar fakat ilkokul mezunu değil	14	124,1429	48,44641
3	İlkokul mezunu	84	147,6667	25,18526
4	Ortaokul mezunu	42	142,7381	36,81467
5	Lise mezunu	62	147,4677	27,64216
6	Üniversite mezunu	25	149,3200	26,01397
	Total	234	145,1923	30,45833

¹⁰⁵ Mustafa Şengün, *Lise Öğrencilerinin Ahlaki Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2008, s. 177.

Tablo 3.15. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Babalarının Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	8139,256	5	1627,851	1,784	,117	
Gruplar İçi	208017,090	228	912,356			
Toplam	216156,346	233				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının babalarının eğitim durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.14 ve 3.15’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(5-228)}=1,78$; $p>0,05$].

Tablo 3.16. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Annelerinin Eğitim Durumlarına Göre Farklılaşması

	Anne Eğitim Durumu	N	Ortalama	ss
1	Okur- yazar değil	44	140,7500	33,76191
2	Okur- yazar fakat ilkokul mezunu değil	31	149,4516	26,85373
3	İlkokul mezunu	101	150,3366	22,88942
4	Ortaokul mezunu	35	134,6857	39,66164
5	Lise mezunu	12	139,5833	41,31797
6	Üniversite mezunu	9	138,7778	37,85425
	Toplam	232	145,0345	30,54170

Tablo 3.17. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Annelerinin Eğitim Durumuna Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	8709,227	5	1741,845	1,904	,095	
Gruplar İçi	206766,497	226	914,896			
Toplam	215475,724	231				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının annelerinin eğitim durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.16 ve 3.17’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(5-226)}=1,90$; $p>0,05$]. Bizim ulaştığımız sonuçlara benzer sonuçlar Samsun’da 2004 yılında 14-18 yaş arası gençlere yapılan ankette de görülmüştür. Orada da görülmüştür ki anne-baba eğitim durumu ile deneklerin ahlaki yargıları arasında anlamlı bir ilişki yoktur.¹⁰⁶

¹⁰⁶ Acuner, s. 104.

Tablo 3.18. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumlarına Göre Farklılaşması

Aylık gelir		N	Ortalama	ss
1	0-999 ARASI	58	145,3793	30,24220
2	1000-1499 ARASI	48	147,0208	29,65725
3	1500-1999 ARASI	46	148,2826	27,16506
4	2000 VE ÜSTÜ	54	138,6852	35,94063
	Toplam	206	144,6553	31,07572

Tablo 3.19. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelir Durumuna Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	2828,921	3	942,974	,976	,405	
Gruplar İçi	195139,609	202	966,038			
Toplam	197968,529	205				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının ailelerinin aylık ortalama gelir durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 20 ve 21’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(3-202)}=,97$; $p>0,05$]

Tablo 3.20. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşması

Kardeş sayısı	N	Ortalama	ss
1	2	162,5000	3,53553
2	19	127,8947	45,08251
3	84	145,6190	30,92116
4	70	150,5714	22,51349
5 ve üstü	58	141,4483	33,34886
Toplam	233	144,7682	31,03221

Tablo 3.21. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Kardeş Sayılarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	9095,898	4	2273,975			2-3,2-
Gruplar İçi	214319,587	228	939,998	2,419	,049	4,3-2,4-2,
Toplam	223415,485	232				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların kardeş sayılarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.20 ve 3.21’te verilmiştir. Tablolara bakıldığında katılımcıların kardeş sayılarına göre iş ahlakına yönelik tutumları anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F_{(4-228)}=2,19$; $p < 0,05$]. Bir kardeşi olanlar (162,5) iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları en yüksek gruptur. İki kardeşi olanlar (127,89) ise en düşük grup olarak gözlenmektedir. Anlamlı farkın kaynağının bulunmasında LSD testi kullanılmıştır. Tablo 3.20 ve Tablo 3.21 en yüksek puan alan bir kardeşe sahip öğrenci sayısı 2 kişidir. Bu grubun en yüksek puan alması sayı az olduğundan dolayı önemsenmeye değer bulunmamıştır. Burada asıl dikkat çekici 3 kardeş ve 4 kardeş sahibi olanlarda iş ahlakına yönelik puanlar yükselirken 5 kardeş ve üstünde rakam düşme göstermektedir. Bu duruma şöyle bir izah getirebiliriz: ailede eğitimin kalitesi açısından 3-4 çocuk sayısı ideal bir değer gibi gözükmektedir. Az veya çok olduğunda daha olumsuz bir ortam oluşmaktadır.

Tablo 3.22. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Aile Durumlarına Göre Farklılaşması

Aile durumu		N	Ortalama	ss
1	Annem, babam hayatta.	215	145,7209	29,88774
2	Babam vefat etti.	14	126,5000	45,20509
3	Annem vefat etti.	2	161,5000	4,94975
4	Annem babam boşandılar.	3	153,6667	15,50269
	Toplam	234	144,8077	30,99885

Tablo 3.23. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Aile Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	5664,424	3	1888,141	1,990	,116	
Gruplar İçi	218231,922	230	948,834			
Toplam	223896,346	233				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının aile durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.22 ve 3.23'te verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(3-230)}=1,99$; $p>0,05$]

Tablo 3.24. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Farklılaşması

	Çalışma durumu	N	Ortalama	ss
1	Herhangi bir işte çalışmıyorum	117	141,1282	33,71164
2	Boş zamanlarımda babamın yanında çalışıyorum.	43	144,0930	29,74480
3	Boş zamanlarımda akrabalarımın yanında çalışıyorum	13	149,2308	26,39177
4	Boş zamanlarımda bir işyerinde çalışıyorum.	58	151,0690	26,86866
	Toplam	231	144,6320	31,11170

Tablo 3.25. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Çalışma Durumlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	4126,986	3	1375,662	1,429	,235	
Gruplar İçi	218498,737	227	962,550			
Toplam	222625,723	230				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının çalışma durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.24 ve 3.25’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(3-227)}=1,42$; $p>0,05$]

Tablo 3.26. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Liseden Sonraki Planlarına Göre Farklılaşması

Liseden sonraki Plan		N	Ortalama	ss
1	Üniversitede okuyacağım	124	150,1210	26,60753
2	2 yıllık yüksek okulda okuyacağım.	81	145,1852	30,72137
3	Askere gideceğim.	7	121,8571	46,37323
4	Babamın yanında çalışacağım.	5	110,8000	16,75410
5	Herhangi bir işte ücretli olarak çalışacağım.	10	113,3000	46,53804
6	Ailemin de desteğiyle iş kuracağım.	5	142,0000	17,23369
	Toplam	232	144,9353	30,87708

Tablo 3.27. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Liseden Sonraki Planlarına Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	22944,865	5	4588,973	5,257	,000	1-3,1-4,1-5,2-3,2-4,2-
Gruplar İçi	197289,165	226	872,961			5,3-1,3-2,4-
Toplam	220234,030	231				1,4-2,5-1,5-2

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların liseden sonraki planlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.26 ve 3.27’de verilmiştir. Tablolara bakıldığında katılımcıların liseden sonraki planlarına göre iş ahlakına yönelik tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F_{(5-226)}=5,25$; $p < 0,05$]. Üniversitede okuyacağım diyenler (150,1) iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları en yüksek gruptur. Babamın yanında çalışacağım diyenler (110,8) ise en düşük grup olarak gözlenmektedir. Anlamlı farkın kaynağının bulunmasında LSD testi kullanılmıştır. Tablo 3.26 ve Tablo 3.27 de öğrencilerden geleceğe ait planları olanların iş ahlakı puanlarına ciddi bir katkısı olduğu gözükmektedir. Okumak isteyen ve iş kurmak isteyen öğrenciler iş ahlakı konusunda daha olumlu düşünmektedirler. Bu öğrencilerin özellikle üniversite okumak isteyenlerin okulda da daha başarılı olduğu düşünülebilir. Dolayısı ile DİKAB dersine karşı ilgileri de daha yüksektir. Yani derse ilgi duyan, katılan öğrencilerin kazanımları da yüksek olmaktadır. Samsun’da 2008 yılında lise öğrencilerine ahlaki olgunluk düzeylerini bazı değişkenlerin nasıl etkilediğini ölçmek için yapılan ankette bizim ulaştığımız sonuçlara benzer bir şekilde akademik başarı düzeyleri yüksek öğrencilerin ahlaki olgunlukları da yüksek çıkmıştır.¹⁰⁷ Fakat bu sonuçların aksine 2004 de yine Samsun’da yapılan ankette akademik başarı ile ahlaki yargı arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Yani denekler ne kadar başarılı ise ahlaki yargı düzeyi daha yüksek olacaktır, beklentisi

¹⁰⁷ Şengün, s. 178.

doğru çıkmamıştır.¹⁰⁸ Fakat bizim araştırmamızda sadece akademik başarı değil, belki akademik başarıyı da artırabilecek geleceğe yönelik hedefler baz alınmıştır. Sonuçların bu şekilde çıkmaması böyle bir yaklaşım farkından kaynaklanmış olabilir.

Tablo 3.28. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Lisedeki DİKAB Derslerine İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşması

	Lisedeki DİKAB dersi ile ilgili görüşler	N	Ortalama	ss
1	Çok faydalı oldu	171	145,0351	31,75289
2	Biraz faydalı oldu.	39	149,8718	26,13344
3	Pek faydası olmadı.	12	125,5833	39,66326
4	Hiçbir faydası olmadı.	12	142,9167	17,54712
	Toplam	234	144,7350	30,97359

¹⁰⁸ Acuner, s. 98.

Tablo 3.29. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Lisedeki Din Derslerine İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	5485,591	3	1828,530	1,929	,126	
Gruplar İçi	218045,982	230	948,026			
Toplam	223531,573	233				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının lisedeki din derslerine ilişkin görüşlerine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.28 ve 3.29'da verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(3-230)}=1,92$; $p>0,05$] Samsun'da 2008 yılında lise öğrencilerine yapılan ankette DİKAB dersinin davranışları üzerinde olumlu etkisi olduğunu düşünen deneklerin ahlaki olgunluk seviyeleri böyle düşünmeyenlere göre daha yüksek çıkmıştır.¹⁰⁹ Bu farklılığın oluşmasının nedeni şöyle olabilir: Bizim yaptığımız ankette deneklere DİKAB dersinin faydası ile ilgili yönelttiğimiz soru bilgiyi de içerdiği için daha genel bir sorudur. Samsun'da ise deneklere davranışları üzerindeki etkisi sorulmuş dolayısı ile denegin hem etkili oldu deyip hem de ahlaki olgunluk olarak daha düşük çıkması bir çelişki olurdu. Ayrıca biz ahlaki olgunluğun sadece iş ahlakına bakan yönünü araştırmaya çalıştık. Samsun'da ise öğrencilerin ahlaki olgunlukları daha genel ifadelerle ölçülmeye çalışılmıştır.

¹⁰⁹ Şengün, s. 171.

Tablo 3.30. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Lisedeki DİKAB Dersinin İş Hayatına Katkılarına İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşması

Lisedeki DİKAB dersinin iş hayatına katkıları		NN	Ortalama	ss
1	Her konuda nasıl davranacağımla ilgili yeterli bilgiler öğrendim	140	146,3071	31,38709
2	Bazı konularla ilgili nasıl davranacağımı öğrendim.	71	144,1549	29,66222
3	Pek fazla bir katkısı olmadığını düşünüyorum.	22	136,1364	33,01125
Toplam		233	144,6910	31,03153

Tablo 3.31. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Lisedeki DİKAB Dersinin İş Hayatına Katkılarına İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	1996,072	2	998,036	1,037	,356	
Gruplar İçi	221409,680	230	962,651			
Toplam	223405,751	232				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının lisedeki DİKAB dersinin iş hayatına katkılarına ilişkin görüşlerine göre farklılaşmasını

gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.30 ve 3.31’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir [$F_{(2, 230)}=1,03$; $p>0,05$]

Tablo 3.32. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanlarının Araştırmaya Katılanların Öğrendiklerini Hayata Uygulamaya İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşması

Öğrendiklerini hayata uygulama		N	Ortalama	ss
1	Öğrendiklerimin hepsini uygulamaya çalışacağım.	176	148,7273	28,19290
2	Öğrendiklerimin bazılarını uygulamaya çalışacağım.	37	140,6216	29,94565
3	Öğrendiklerimi çok dikkate almayacağım.	12	116,3333	48,80077
4	Öğrendiklerimi hiç dikkate almayacağım çünkü öğrendiklerimi uygularsam iş hayatında başarılı olamayacağımı düşünüyorum.	7	111,0000	27,53180
Toplam		232	144,6207	31,08420

Tablo 3.33. İş Ahlakına Yönelik Tutum Toplam Puanının Araştırmaya Katılanların Öğrendiklerini Hayata Uygulamaya İlişkin Görüşlerine Göre Farklılaşmasının Varyans Analizi (Anova) Sonuçları

Varyansın kaynağı	Kareler Toplamı	Sd	Kareler Ortalaması	F	Sig.	Anlamlı Fark
Gruplar Arası	21074,342	3	7024,781	7,924	,000	1-3,1-4,2-3,2-4,3-1,3-2,4-1,4-2
Gruplar İçi	202124,278	228	886,510			
Toplam	223198,621	231				

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların öğrendiklerini hayata uygulamaya ilişkin görüşlerine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları Tablo 3.32 ve 3.33’de verilmiştir. Tablolara bakıldığında katılımcıların öğrendiklerini hayata uygulamaya ilişkin görüşlerine göre iş ahlakına yönelik tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir [$F_{(3-228)}=7,92$; $p < 0,05$]. Öğrendiklerimin hepsini uygulamaya çalışacağım diyenler (148,72) iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları en yüksek gruptur. Öğrendiklerimi hiç dikkate almayacağım çünkü öğrendiklerimi uygularsam iş hayatında başarılı olamayacağımı düşünüyorum diyenler (111) ise en düşük grup olarak gözlenmektedir. Anlamlı farkın kaynağının bulunmasında LSD testi kullanılmıştır. Tablo 3.14 ve Tablo 3.15 incelendiğinde gelecekte öğrendiklerini uygulamaya çalışacak öğrencilerin bu düşüncelerinde samimi oldukları gözükmemektedir. Çünkü şimdiden iş ahlakına yönelik tutumları oldukça başarılı sonuçlar vermiştir. Bu sonuç hem anketin güvenilirliği açısından hem de eğitimin geleceği şekillendirmede etkisi açısından ümit verici bir sonuçtur. Öğrendiklerini uygulamayı düşünen denekleri diğerlerine göre dini duyguları daha güçlü oldukları düşünülürse 2014 de Samsun’da çıraklık eğitim merkezlerinde eğitim gören öğrencilere iş ahlakı ile ilgili yapılan anket bizim araştırmamızı

desteklemektedir. Yapılan bu çalışmada çırakların dini inanç düzeyleri ile iş ahlakı düzeyleri arasında olumlu yönde önemli bir ilişki olduğu anlaşılmıştır.¹¹⁰

Korelasyonlar

Tablo 3.34. Araştırmaya Katılanların Yaşlarına Göre İş Ahlakına Yönelik Tutumları(Korelasyon)

Değişkenler		YAŞ	Toplam Puan
YAŞ	PearsonCorrelation	1	-,112
	Sig. (2-tailed)		,088
	N	234	234
Toplam	PearsonCorrelation	-,112	1
	Sig. (2-tailed)	,088	
	N	234	235

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları ile yaşları arasında bir ilişki yoktur ($r = -,112; p > 0,05$).

¹¹⁰ İbrahim Özcan, *Mesleki Eğitim Merkezlerine Devam Eden Çırakların İş Ahlakına Yönelik Tutumları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014, s. 67.

Tablo 3.35. Araştırmaya Katılanların Ailelerinin Aylık Ortalama Gelirlerine Göre İş Ahlakına Yönelik Tutumları(Korelasyon)

Değişkenler		Toplam Puan	AİLENİN AYLIK ORTALAMA GELİRİ
Toplam	PearsonCorrelati on	1	-,070
	Sig. (2-tailed)		,314
	N	235	206
AİLENİN AYLIK ORTALAMA GELİRİ	PearsonCorrelati on	-,070	1
	Sig. (2-tailed)	,314	
	N	206	208

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları ile ailelerinin aylık ortalama geliri arasında bir ilişki yoktur ($r = -,070; p > 0,05$).

Tablo 3.36. Araştırmaya Katılanların Kardeş sayılarına Göre İş Ahlakına Yönelik Tutumları(Korelasyon)

Değişkenler		Toplam	KARDEŞ SAYISI
Toplam	PearsonCorrelation	1	,039
	Sig. (2-tailed)		,553
	N	235	233
KARDEŞ SAYISI	PearsonCorrelation	,039	1
	Sig. (2-tailed)	,553	
	N	233	233

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları ile kardeş sayısı arasında bir ilişki yoktur ($r = -,039; p > 0,05$).

GENEL DEĞERLENDİRMELER, SONUÇLAR VE ÖNERİLER

Ders Kitapları ile ilgili Değerlendirmeler ve Sonuçlar:

Ortaöğretimde okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarını iş ahlakı açısından incelediğimizde genel olarak şu hususlar göze çarpmaktadır:

➤ Ders kitapları bütün lise türlerinde aynı okutulduğu için meslek liselerinde okutulan din kültürü ve ahlak bilgisi kitabında öğrencilere iş hayatına atıldıkları zaman birebir yaşayacakları konulara ışık tutacak “ İş ahlakı” ile ilgili bir ünite olmaması eksiklik olarak değerlendirilebilir.

➤ Dersin adı her ne kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi olsa da “Ahlak Bilgisi” kısmının, öğrenme alanlarının paylaşılması açısından zayıf olduğu görülmektedir. Çünkü her sınıf bazında yedi tane öğrenme alanından sadece bir tanesi ahlak ve değerler alanı olarak ayrılmıştır.

➤ Yedi öğrenme alanından biri olarak hazırlanan “Ahlak ve Değerler” ünitesinin içerik olarak da eleştirilebilir yanlarının olduğu gözükmemektedir. Örneğin 9. sınıfın “ahlak ve değerler” öğrenme alanında “değerler” konusunda vatan ve ülkü birliği, hürriyet ve bağımsızlık, insan haklarına saygı, milli seciye kavramı ve Atatürk gibi konuların ele alındığı ve bu konuların daha çok bir vatandaşlık kitabında olduğu gibi işlendiği görülmektedir.

➤ Kitaplarda özellikle inanç öğrenme alanlarında teoriden pratiğe geçerek bazı ahlaki değerler vurgulanabilecekken, konular daha çok teori ağırlıklı olarak hazırlanmış gibidir. Örneğin 12. sınıfın öğrenme alanı inanç olan birinci ünitesi “Dünya Hayatı ve Ahiret” olarak hazırlanmış. Bu ünite de teorik bilgiler verildikten sonra ahiretteki hesabın en önemli konularından biri olan “Kul Hakkı” vurgulanabilir ve özellikle iş hayatında nelerin kul hakkı kapsamına girdiği örneklerle pekiştirilebilirdi.

➤ İkinci bölümde iş ahlakı ile ilgili gösterdiğimiz ünite açıklamalarının ve kazanımlarının iş ahlakı eğitimi olarak değerlendirilmesi de daha çok öğretmenin gayretine ve bakış açısına bırakılmıştır. Öğretmenin eğer hedefinde böyle bir konu yoksa zaten sınırlı olan imkânların iyi değerlendirilmemesi anlamına gelmektedir.

➤ Kitaplar okuma metinleri açısından da yetersiz hazırlanmıştır. Dört sınıfta toplam 28 ünite için 11 tane okuma metni konulmuştur. Bu okuma metinlerinden ahlaki değerlerin öğretilmesi adına 3 tanesi (Hz. Ömer ve Adaleti, Hz. Fatıma ve Onun Aile

Fertleriyle İlişkileri, Barış ve Kardeşlik) değerlendirilebilir gözükmektedir. Bunlardan da iş ahlakı ile ilgili düşünebileceğimiz sadece “Hz. Ömer ve Adaleti” adlı okuma parçasıdır.

➤ Meslek liselerinde görev yapan din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin ikinci bölümde göstermeye çalıştığımız gibi birçok öğrenme alanı ve ünite açıklamalarında iş ahlakı ile ilgili mesajlar verebileceğini söyleyebiliriz. Örneğin hangi sınıf düzeyinde olursa olsun işlenen öğrenme alanı “inanç” ise inanmanın doğal sonucu hesap verme konusu vurgulanabilir. Öğrenme alanı “Hz. Muhammed (s.a.v.)” ise Efendimizin örnek ahlakı vurgulanabilir. Öğrenme alanı “ibadet” olan üniteler işlenirken de helalinden çalışmanın ibadet olduğu, Müslümanın işini iyi yapması gerektiği gibi konulara öğrencilerin dikkatleri çekilebilir.

Anketle ilgili Değerlendirmeler ve Sonuçlar:

- Araştırmaya katılanların iş ahlakına ilişkin tutumlarını belirlemek amacıyla geliştirilen ölçeğin, ölçüm konusundaki yeterliliğinin saptanması için yapılan (KMO) Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling testine göre ulaşılan sonuç sosyal bilimlere göre elde edilen verilerin mükemmel yeterlilik düzeyini ifade ettiğini göstermektedir. Yine yapılan ölçümler sonucunda, Ölçeğin güvenilir katsayısı Cronbach Alpha testine göre bulunan değer, ölçme aracının oldukça yüksek bir güvenilirlik göstergesine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Bu sonuçlarla birlikte iş ahlakına ilişkin tutum ölçeğinin geçerli ve güvenilir veri toplama aracı olduğu sonucuna ulaşılmıştır.
- Araştırma sonucunda elde edilen bilgilere göre öğrencilerin genel olarak iş ahlakını kazanmada başarılı oldukları görülmektedir.
- Araştırmaya katılan meslek lisesi öğrencilerinden dikkat çekici bir kısmının, kendi akranlarına göre yaşı daha büyük olduğu tespit edilmiştir.
- Araştırmaya katılan meslek lisesi öğrencilerinin babalarından okur-yazar olmayanlarının oranının Türkiye ortalamasının üstünde çıktığı görülmüştür.
- Katılımcıların annelerinden okur- yazar olmayan ve ilkokul bitirmeyen anne sayısının Türkiye ortalamasından oldukça düşük olduğu tespit edilmiştir. Okur- yazar olmayan anne sayısının baba sayısından yaklaşık altı kat daha fazla olması doğu bölgelerindeki kız çocuklarının okutulmasındaki isteksizliği göstermesi bakımından dikkat çekici bulunmuştur.
- Katılımcıların ailelerinin hemen hemen hepsinin maddi gelir olarak yoksulluk sınırında olduğu, yaklaşık dörtte birinin ise açlık sınırında aileler olduğu tespit edilmiştir. Bazı öğrencilerin bu soruya cevap vermekten kaçındıkları da ayrıca dikkat çekici bulunmuştur.
- Araştırmaya katılan öğrencilerin genel olarak kalabalık ailelerden geldiği görülmüştür. Kardeş sayıları Türkiye ortalamasının üzerinde olduğu tespit edilmiştir.
- Katılımcıların aile durumlarında, özellikle boşanmış aile oranının düşük olduğu tespit edilmiştir. Genel olarak öğrencilerin anne ve babası ile yaşadıkları görülmüştür. Ayrılmış veya anne ve babadan birinin ölmüş olduğu durumunun Türkiye şartlarına göre daha az olduğu tespit edilmiştir.
- Araştırmaya katılan öğrencilerin yaklaşık yarısının bir işte çalıştığı tespit edilmiştir. Bu oran normal liselere göre oldukça yüksek olduğu görülmüştür. Bunun

sebebi olarak ailelerin maddi durumlarının düşük olması ve öğrencilerin bir mesleğe yönelik okulda okumalarının etkili olduğu şeklinde değerlendirilebilir.

➤ Katılımcı öğrencilerin büyük bir çoğunluğu (yüzde 88,3) liseden sonra 2 yıllık veya 4 yıllık üniversitede okumayı düşünmektedir. Anket yapılan okulların meslek lisesi olması göz önünde bulundurulursa bu oranın beklentilerimizin üzerinde olduğu tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılan öğrencilerin yüzde 73,1 gibi büyük bir çoğunluğu din derslerinin kendileri için çok faydalı olduğunu düşünmektedir. Bununla beraber yüzde 10 düzeyinde bir öğrenci DİKAB derslerinin kendileri için faydası olmadığını düşünmektedirler.

➤ Katılımcıların yarıdan fazlası (yüzde 60,1) iş hayatında karşılaşacakları problemlerle ilgili nasıl davranacaklarını DİKAB dersinden öğrendiklerini ifade etmişlerdir. Yüzde 30,5 gibi bir öğrenci en azından bazı konularda nasıl davranacağını DİKAB derslerinden öğrendiğini düşünmektedirler. Bu derece yüksek oranlar DİKAB derslerinin gençlerin ahlaki gelişimine yaptığı katkıyı göstermesi açısından sevindirici bulunabilir.

➤ Katılımcıların yüzde 75,9'u DİKAB dersinde öğrendiklerini gelecekteki meslek hayatlarında uygulamayı düşünmektedirler. Fakat yüzde 24,1 oranında öğrencinin öğrendiklerini uygulamadaki isteksizlik göz ardı edilmeyecek bir oran olarak tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının, yaşlara göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının, babalarının eğitim durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının, annelerinin eğitim durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre, anlamlı bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının, ailelerinin aylık ortalama gelir durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların kardeş sayılarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre katılımcıların kardeş sayılarına göre iş ahlakına yönelik tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Bir kardeşi olanlar (162,5) iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları en yüksek gruptur. Fakat bu şekilde bir kardeş olan 2 öğrenci olduğu için bu sonucu dikkate almaya değer görmüyoruz. İki kardeşi olanlar (127,89) ise en düşük grup olarak tespit edilmiştir. Ayrıca 3 kardeş ve 4 kardeş sahibi olanlarda iş ahlakına yönelik puanlar yükselirken 5 kardeş ve üstünde rakam düşme göstermektedir. Ailede eğitimin kalitesi açısından 3-4 çocuk sayısı ideal bir değer gibi gözükmektedir. Az veya çok olduğunda daha olumsuz bir ortam oluştuğu tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının ailenin bir arada yaşaması, boşanmış veya anne babanın birinin ölmüş olma durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının öğrencilerin herhangi bir işte çalışma durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre anlamlı bir farklılaşma olmadığı tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların liseden sonraki planlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre katılımcıların liseden sonraki planlarına göre iş ahlakına yönelik tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı tespit edilmiştir. Üniversitede okuyacağım diyenlerin (150,1) iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları en yüksek gruptur. Babamın yanında çalışacağım diyenler (110,8) ise en düşük grup olarak tespit edilmiştir. Öğrencilerden geleceğe ait planları olanların iş ahlakı puanlarına ciddi bir katkısı olduğu gözükmektedir. Okumak isteyen ve iş kurmak isteyen öğrencilerin iş ahlakı konusunda daha olumlu düşündükleri tespit edilmiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların öğrendiklerini hayata uygulamaya ilişkin görüşlerine göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçlarına göre katılımcıların öğrendiklerini hayata uygulamaya ilişkin görüşlerine göre iş ahlakına yönelik tutumlarının anlamlı bir

şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir. Öğrendiklerimin hepsini uygulamaya çalışacağım diyenlerin (148,72) iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları en yüksek gruptur. Öğrendiklerimi hiç dikkate almayacağım çünkü öğrendiklerimi uygularsam iş hayatında başarılı olamayacağımı düşünüyorum diyenler (111,00) ise en düşük grup olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlara göre gelecekte öğrendiklerini uygulamaya çalışacak öğrencilerin bu düşüncelerinde samimi oldukları değerlendirilmektedir. Çünkü şimdiden iş ahlakına yönelik tutumları oldukça başarılı sonuçlar vermiştir.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları ile yaşları arasında bir ilişki yoktur.

➤ Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları ile ailelerinin aylık ortalama geliri arasında bir ilişki yoktur.

Hipotezlerin Analizleri

1. Hipotez: Öğrencilerin iş ahlakı kazanmasına anne ve babanın tahsil durumu olumlu etki etmektedir. Anne babanın tahsil durumunun iyi olduğu ailede daha bilinçli ahlaki eğitim olmaktadır.

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının babalarının eğitim durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.14 ve 3.15’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir. Aynı şekilde araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının annelerinin eğitim durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.16 ve 3.17’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir. Bu sonuçlara göre birinci hipotezimiz doğrulanmamıştır.

2. Hipotez: Ailenin maddi durumu ile iş ahlakı değerlerini benimsemenin doğrudan bir ilişkisi yoktur. Ancak çok düşük gelirli ailelerde geçim sıkıntısının olumsuz bir etkisi vardır. Özellikle maddi sıkıntıların oluşturduğu ebeveyn ilgisizliği bu etkiyi artırır.

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının ailelerinin aylık ortalama gelir durumuna göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.18 ve 3.19’da verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir. Ayrıca maddi geliri en düşük

grubun en yüksek grup hariç iş ahlakı yeterlik puanı diğer gruplardan düşük çıkmıştır. Bu sonuca göre ikinci hipotezimiz doğrulanmıştır.

3. Hipotez: Kardeş sayısının fazla olduğu aileler iş ahlakı kazanmada olumsuz bir etkiye sahiptir. Anne babanın ilgi oranı düştükçe bu olumsuz etki daha da artar.

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların kardeş sayılarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.20 ve 3.21’de verilmiştir. Tablolara bakıldığında katılımcıların kardeş sayılarına göre iş ahlakına yönelik tutumları anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir. 3 kardeş ve 4 kardeş sahibi olanlarda iş ahlakına yönelik puanlar yükselirken 5 kardeş ve üstünde rakam düşme göstermektedir. Bu sonuca göre üçüncü hipotezimiz doğrulanmıştır.

4. Hipotez: Aile düzeni iş ahlakı kazandırılmasında olumlu bir etkiye sahiptir. Anne babadan biri vefat etmiş veya boşanmış ailelerde yetişen öğrenciler genel olarak düzenli bir ahlak eğitimi almada dezavantajlı durumdadırlar.

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının aile durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.22 ve 3.23’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir. Bu sonuca göre dördüncü hipotezimiz doğrulanmamıştır.

5. Hipotez: Öğrencilerden herhangi bir işte çalışanlar ortamın negatif etkisine bağlı olarak iş ahlakı kazanmada daha başarısızdırlar. Piyasa şartları bahanesiyle okulda veya ailede kazandığı değerler aşınmaktadır.

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutumlarının toplam puanlarının çalışma durumlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.24 ve 3.25’de verilmiştir. Tablolar incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma olmadığı gözlemlenmektedir. Bu sonuca göre beşinci hipotezimiz doğrulanmamıştır.

6. Hipotez: Öğrenciler genel olarak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerini kendileri için pek faydalı görmemektedir.

Tablo 3.9’da görüleceği üzere araştırmaya katılan öğrencilere lisede gördükleri DİKAB dersi ile ilgili görüşleri sorulunca şu şekilde cevaplar verdikleri görülmektedir: %73,1’i çok faydalı oldu, %16,7’si biraz faydalı oldu, %5,1’i pek faydası olmadı, %5,1’i hiçbir faydası olmadı. Bu sonuçlara göre öğrencilerin DİKAB dersini % 73, 1

büyük bir oranla faydalı görmüşlerdir. Dolayısı ile altınca hipotezimiz genel olarak doğrulanmamıştır.

7. Hipotez: Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin gelecekteki iş hayatları ile ilgili katkılarını yetersiz görüyorlar.

Tablo 3.10’da görüleceği üzere araştırmaya katılan öğrencilere lisede gördükleri din kültürü ve ahlak bilgisi dersinin iş hayatı ile ilgili katkıları sorulduğunda şu şekilde cevaplar verdikleri görülmektedir: %60,1’i her konuda nasıl davranacağımla ilgili yeterli bilgiler öğrendim, %30,5’i bazı konularla ilgili nasıl davranacağımı öğrendim, %9,4’ü pek fazla bir katkısı olmadığını düşünüyorum. Bu duruma göre öğrencilerin yaklaşık % 40’ı kendilerini iş ahlakı konusunda yetersiz görmektedirler. Dolayısı ile yedinci hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır.

8. Hipotez: Öğrenciler Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinde İş Ahlakı ile ilgili öğrendiklerini gelecekte uygulama ile ilgili pek olumlu düşünmemektedir. Bilgi eksikliğinin yanında ciddi bir motive eksikliği göze çarpmaktadır.

Tablo 3.11’de görüleceği üzere araştırmaya katılan öğrencilere lisede gördükleri din kültürü ve ahlak bilgisi dersinde öğrendiklerini uygulama ile ilgili görüşleri sorulduğunda şu şekilde cevaplar vermişlerdir: %75,9’u öğrendiklerimin hepsini uygulamaya çalışacağım, %15,9’u öğrendiklerimin bazılarını uygulamaya çalışacağım, %5,2’si öğrendiklerimi çok dikkate almayacağım, %3,0’ı öğrendiklerimi hiç dikkate almayacağım çünkü öğrendiklerimi uygularsam iş hayatında başarılı olamayacağımı düşünüyorum. Araştırmaya katılan öğrencilerin % 24,1’in öğrendiklerini uygulamada problemlili olduğu görülmektedir. Dolayısı ile sekizinci hipotezimiz kısmen doğrulanmıştır.

9. Hipotez: Öğrenciler genel olarak iş ahlakı konusunda yetersizdir.

Tablo 3.10’da görüleceği üzere araştırmaya katılan öğrencilerden, DİKAB dersinin iş ahlakı kazanmaya etkisini ölçemeye yönelik yöneltilen soruya “Her konuda nasıl davranacağımla ilgili yeterli bilgiler öğrendim” diyen grup bile 165 puan üzerinden ortalama 146 puan almıştır. Dolayısı ile 9. Hipotezimiz doğrulanmıştır.

10. Hipotez: Liseden sonra eğitim hayatına devam etmek isteyen öğrenciler, derslere karşı daha ilgili oldukları için konuları daha iyi özümsemiş olmalarından dolayı iş ahlakı konusunda daha başarılıdırlar.

Araştırmaya katılanların iş ahlakına yönelik tutum toplam puanının, katılımcıların liseden sonraki planlarına göre farklılaşmasını gösteren tek faktörlü varyans analizi sonuçları tablo 3.26 ve 3.27’de verilmiştir. Tablolara bakıldığında katılımcıların liseden sonraki planlarına göre iş ahlakına yönelik tutumlarının anlamlı bir şekilde farklılaştığı gözlemlenmektedir. Üniversitede okuyacağım diyenler (150,1) iş ahlakına yönelik tutum toplam puanları en yüksek gruptur. Dolayısı ile onuncu hipotezimiz doğrulanmıştır.

Öneriler

Araştırmamızdan elde edilen bulgulara dayanarak tezimizin konusu olan meslek liselerinde iş ahlakının kazandırılmasının daha etkin hale getirilmesi adına, ders kitapları ve dersin genel durumu ile ilgili aşağıdaki öneriler geliştirilebilir.

➤ Liselerde okutulan ders kitaplarının içeriği incelendiğinde görülecektir ki bu kadar fazla ünite ve konular haftada bir saatle verilemeyecek kadar çoktur. Dolayısı ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi haftada en az iki saate çıkarılmalıdır.

➤ Haftada iki saate çıkarılınca ahlak alanına vurgu yapacak şekilde öğrenme alanları tekrar gözden geçirilerek ahlak öğrenme alanları daha kapsamlı bir şekilde hazırlanmalıdır.

➤ Ders saatleri değişmeyecekse bile en azından geleceğin iş dünyasının önemli bir kesimini teşkil edecek meslek liselerine yönelik şu anda çıraklık eğitim merkezlerinde okutulan iş ahlakı ağırlıklı “Din Kültürü ve Meslek Ahlakı” gibi yeni bir kitap hazırlanmalıdır.

➤ İş ahlakı ünitesi meslek liselerine yönelik hazırlanacak yeni ders kitaplarında her sınıfa yönelik özellikle “İş Ahlakı” öğrenme alanı hazırlanmalıdır.

➤ Kitapların mevcut şekliyle devam etmesi durumunda ahlak öğrenme alanları yeniden gözden geçirilmeli, bu alan daha fazla ünite ve konu ile geliştirilmelidir. “Meslek Ahlakı” ayrı bir öğrenme alanı olarak hazırlanmalıdır.

➤ Ünite içerikleri daha fazla Ayet ve Hadislerle desteklenip temel kaynaklardan daha fazla istifade edilmesi sağlanmalıdır.

➤ Konu içeriklerinde Hz. Muhammed’in hayatından, sahabe hayatlarından daha fazla örnekler verilip pratiğe ağırlık verilmelidir.

➤ Öğrencilere kendi kültürümüzden de “Ahilik Teşkilatı” gibi örnekler vererek iş ahlakının pratik uygulamalarını göstererek konunun bir ütopya olmadığı anlatılmalıdır.

➤ Öğrenme alanlarına konulan okuma parçaları öğrencilerin yaş durumları gözeticilerle geliştirilmeli, güncel hayatla bağlantı yapmaları sağlanmalıdır. Okuma metinlerinin sayısı artırılmalıdır.

➤ Öğrenme alanı ne olursa olsun ikinci bölümde örneklerini göstermeye çalıştığımız gibi genelde ahlaki değerlere, özelde de iş ahlakına vurgulara yapılacak şekilde öğrenme alanları tekrar gözden geçirilmelidir.

- Özellikle meslek liselerinde görev yapan öğretmenlere, öğrencilere iş ahlakı kazandırma adına mevcut imkânları daha fazla değerlendirme için seminerler verilmeli, çalıştaylar yapılmalıdır.
- Öğretmenler imkânlar ölçüsünde iş hayatında başarılı olmuş ve iş ahlakı ile örnek bir şahsiyet olarak gösterilen iş adamlarını, ustaları okula davet verip söyleşiler tertip etmelidir.
- Öğretmenler ara sıra gerek medyadan gerekse hayatın içinden örnekler üzerinde iş ahlakı kavramalarını uygulamalı olarak göstermelidirler.
- Anket sonuçlarında da açıkça görüldüğü gibi öğrencilerin geleceğe ait hedeflerinin olması iş ahlakının kazanılmasına olumlu etkide bulunmaktadır. Bu açıdan öğretmenlerimiz öğrencileri üniversite okumaya teşvik etmelidir. Diğer branş öğretmenleriyle de iş birliği yaparak öğrencilere vizyon kazandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Acuner, Hacı Yusuf, *14-18 Yaş Arası Gençlerde Ahlaki Yargı Gelişimi ve Ahlak Eğitimi*, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2004.
- Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları, TÜİK Yayınları, Ankara 2013.
- Aktan, Coşkun Can, “Meslek Ahlakı ve Sosyal Sorumluluk”, *İş Ahlakı Dergisi*, cilt:1, sayı:1, (2008).
- Arslan, Mahmut, *İş ve Meslek Ahlakı Dünya ve Türkiye Örnekleri*, (3. Baskı), Siyasal Kitabevi, , Ankara 2012.
- ATO'dan Suç Terörünün Bilançosu Raporu (2007-05-12), Erişim Tarihi: 15.07.2014, <http://www.atonet.org.tr/yeni/index.php?p=1078>.
- Bahçekapılı, Mehmet, *Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersinin Öğrencilerin Dini Duygu, Düşünce ve Davranışları Üzerine Etkisi*, (Doktora Tezi), İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2010.
- Bayrak, Selami, *Bankacılık Sektöründe Çalışanların İş Ahlakı Yönünden Analizi: İstanbul Bölgesinde Bir Araştırma*, (Yüksek Lisans Tezi),Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 2011.
- Bikun, Refik İsa, *İş Ahlakı*, (Çev. Ahmet Yaşar), İGİAD Yayınları, İstanbul 2004.
- Büyüköztürk, Şener, Ebru Kılıç Çakmak, Özcan Erkan Akgün, Şirin Karadeniz, Funda Demirel, *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*, (6. Baskı), Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2010.
- Carter McNamara, “Complete Guide to Ethics Management: An Ethics Toolkit of Managers”, <http://www.mapnp.org/library/ethics/ethxgde.htm>, April 1998, pp.1-18. (06.06.1998.) den naklen Özgener.
- Cebeci, Aylin, *İlköğretim Din Kültürü Ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ahlâkî Değerlerin Eğitimi Ve Öğretimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 2005.
- Çağrı, Mustafa, *Anahatlarıyla İslam Ahlakı*, (2. Baskı), Ensar Yayınları, İstanbul 1991.

- Demir, Ömer, *İktisat ve Ahlak*, (2. Baskı),Liberte Yayınları, Ankara 2013.
- Fono İngilizce El sözlüğü*, Fono Yayınları, İstanbul 2008.
- İktisadi Girişim ve İş Ahlakı Derneği, *İĞİAD 2008 İş Ahlakı Raporu*, İĞİAD Yayınları, İstanbul 2008.
- İmam-ı Nevevi, *Riyazus- Salihin ve Tercemesi*, (Çevirenler: KıyamüddinBurslan, Hasan Hüsnü Erdem), (12. Baskı), Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 1990, 2. Cilt.
- Kandemir, M. Yaşar, “Müslüman Türklerde İş ve Ticaret Ahlakı”, *Diyanet Dergisi*, 18(5), (Eylül- Ekim, 1979).
- Kazıcı, Ziya, “Esnafların Ahilik”, *Diyanet Dergisi*, 17(3), (1978).
- , “Hisbe Teşkilatı”, *Altınoluk Dergisi*, Sayı: 31, (1988).
- Kılıç, Recep, *Ahlakın Dini Temeli*, Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012.
- MEB Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (9, 10, 11 ve 12. Sınıflar) Öğretim Programı, Devlet Kitapları, Ankara 2010.
- Milli Eğitim Bakanlığı, Erişim Tarihi: 29.04.2014, <http://www.meb.gov.tr/duyurular/duyuruayrinti.asp?ID=10488>.
- O.C., John Fraedrich Ferrel, *Business Ethics: Ethical Decision Makingand Cases*, Houghton Mifflin Company, Boston 1994, s.6. dan naklen Özgener.
- Özcan, İbrahim, *Mesleki Eğitim Merkezlerine Devam Eden Çırakların İş Ahlakına Yönelik Tutumları*, (Yüksek Lisans Tezi), Ondokuzmayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2014.
- Özgener, Şevki, *İş Ahlakının Temelleri Yönelimsel Bir Yaklaşım*, (2. Baskı) , Nobel Yayınları, Ankara 2009.
- Sarı, Mevlüt, *Arapça-Türkçe Talebe Lügati*, Bahar Yayınları, İstanbul 1990.
- Şengün, Mustafa, *Lise Öğrencilerinin Ahlakî Olgunluk Düzeylerinin Bazı Kişisel Değişkenler Açısından İncelenmesi*, (Doktora Tezi), Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Samsun 2008.

- Şimşek, Eyup, *Çocukluk Döneminde İbadet Eğitimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1998.
- Tabakoğlu, Ahmet, “Ahilik ve İş Ahlakı”, *İĞİAD İş Ahlakı Sempozyumu*:31 Mayıs 2008- İstanbul: Bildiriler (ss, 37-53), İĞİAD Yayınları, İstanbul 2008.
- , “İslam İş Ahlakının Nazari ve Tarihi Esasları”, *IX. Kuran Sempozyumu, Kur'an'da Ahlaki Değerler:14-16 Nisan 2006-Konya*: Bildiriler (ss. 189-213), Fecr Yayınları, Ankara 2007.
- Tavşancıl, Ezel, *Tutumların Ölçülmesi ve SPSS ile Veri Analizi*, Nobel Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2005.
- TOBB Yayınları, Erişim Tarihi, 08.02. 2015, [http://www.tobb.org.tr/SigortacilikMudurlugu/SigortaAcenteleri/Dokumanlar/duyurular/mevzuat/Sigorta %20Acenteleri%20Etik%20Kurallar%C4%B1.pdf](http://www.tobb.org.tr/SigortacilikMudurlugu/SigortaAcenteleri/Dokumanlar/duyurular/mevzuat/Sigorta%20Acenteleri%20Etik%20Kurallar%C4%B1.pdf)
- Torlak, Ömer, Şuayip Özdemir, Erkan Erdemir, *İĞİAD 2008 İş Ahlakı Raporu*, İĞİAD Yayınları, İstanbul 2008.
- Türk- İş Haber Bülteni, 26 Eylül 2014, Erişim Tarihi: 21.10.2014, <http://www.turkis.org.tr/dosya/CUCjJT87Sa2d.pdf>
- Türkiye İstatistik Kurumu, Erişim Tarihi: 02.10. 2014, <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=16051>
- Türkiye’de Ekonomik Fırsat Eşitsizliği: Varlık Göstergeleri ve Kadınların Altyapı Değişkenleri Kullanılarak Yapılan Bir Değerlendirme, Türkiye Cumhuriyeti Devlet Planlama Teşkilatı ve Dünya Bankası Refah ve Sosyal Politika Analitik Çalışma Programı, Erişim Tarihi: 21.10.2014, <http://siteresources.worldbank.org/INTTURKEYINTURKISH/147254-1269017398324/22764929/EkonomikEsitsizlik.pdf>
- Yıldırım, Suat, *Kur'an-ı Hakim ve Açıklamalı Meali*, Define Yayınları, İstanbul 2008.
- Yılmaz, Hüseyin, “Bir İş Ahlakı Sorunu Olarak ‘Sömürü’ ve Toplumsal Zararları: Dinî/Eğitsel Bir Yaklaşım”, *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, IX(4), (2009).

EKLER

Sevgili Öğrenciler,

Bu anketi “ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin Meslek Lisesi Öğrencilerine İş Ahlakı Kazandırılmasına Etkisi” adlı yüksek lisans tezime veri sağlamak amacıyla yapmaktayım. Vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel amaçlı kullanılacak olup kıymetlidir. Verdiğiniz cevapları analiz ederek bu alanda bir katkı oluşturmayı umuyorum.

Anket kâğıtlarına isimlerinizi yazmayacağınız için sizleri zor durumda bırakacak herhangi bir durum söz konusu değildir. Bu yüzden cevaplarınızı içtenlikle vereceğinizi ümit ediyorum.

Zaman ayırdığınız için çok teşekkür eder eğitim hayatınızda başarılar dilerim.

Halit Mat

Din Eğitimi Yüksek Lisans Öğrencisi

BİRİNCİ BÖLÜM:

- | | |
|---|---|
| <p>1) Kaç yaşındasınız?
Lütfen yazınız:
.....</p> <p>2) Babanızın tahsil durumu nedir?
a) Okur- yazar değil
b) Okur- yazar fakat ilkokul mezunu değil
c) İlkokul mezunu
d) Ortaokul mezunu
e) Lise mezunu
f) Üniversite mezunu</p> <p>3) Annenizin tahsil durumu nedir?
a) Okur- yazar değil
b) Okur- yazar fakat ilkokul mezunu değil
c) İlkokul mezunu
d) Ortaokul mezunu
e) Lise mezunu
f) Üniversite mezunu</p> <p>4) Ailenizin aylık ortalama gelir ne kadardır?
Lütfen aşağıdaki boşluğa yazınız.</p> | <p>.....
.....</p> <p>5) Kaç kardeşsiniz? Lütfen aşağıdaki boşluğa yazınız.
.....</p> <p>6) Ailenizle ilgili aşağıdakilerden hangisi size uygundur?
a) Annem, babam hayatta.
b) Babam vefat etti.
c) Annem vefat etti.
d) Annem babam boşandılar.</p> <p>7) Çalışma durumunuz
a) Herhangi bir işte çalışmıyorum.
b) Boş zamanlarımda babamın yanında çalışıyorum.
c) Boş zamanlarımda akrabalarımın yanında çalışıyorum.
d) Boş zamanlarımda bir işyerinde çalışıyorum.</p> |
|---|---|

- 8) Liseyi bitirdikten sonraki planınız nedir?
- Üniversite de okuyacağım
 - 2 yıllık yüksek okulda okuyacağım.
 - Askere gideceğim.
 - Babamın yanında çalışacağım.
 - Herhangi bir işte ücretli olarak çalışacağım.
 - Ailemin de desteğiyle iş kuracağım.
- 9) Lise eğitiminizdeki Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ile ilgili görüşleriniz
- Çok faydalı oldu
 - Biraz faydalı oldu.
 - Pek faydası olmadı.
 - Hiçbir faydası olmadı.
- 10) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi derslerinin gelecekteki iş hayatınızla ilgili katkılarını nasıl değerlendiriyorsunuz?
- Her konuda nasıl davranacağım ile ilgili yeterli bilgiler öğrendim.
 - Bazı konularla ilgili nasıl davranacağımı öğrendim.
 - Pek fazla bir katkısı olmadığını düşünüyorum.
- 11) Din Kültürü ve Ahlak Derslerinde İş Ahlakı ile ilgili öğrendiklerinizi gelecekte uygulama ile ilgili görüşleriniz
- Öğrendiklerimin hepsini uygulamaya çalışacağım.
 - Öğrendiklerimin bazılarını uygulamaya çalışacağım.
 - Öğrendiklerimi çok dikkate almayacağım.
 - Öğrendiklerimi hiç dikkate almayacağım çünkü öğrendiklerimi uygularsam iş hayatında başarılı olamayacağımı düşünüyorum.

İKİNCİ BÖLÜM

Aşağıdaki sorulara sizin için hangi şık uygunsa (X) işareti koyunuz.

		Evet, her zaman	Çoğu zaman	Ara sıra	Çok nadir	Hayır, hiçbir zaman
1	İş yerimin gizli bilgilerini dışarıya aktarmayacağım.					
2	Rüşvet alıp vermeyeceğim.					
3	Mazeret üretip işi geciktirmeyeceğim.					
4	Müşterinin sorduğu sorulara sabırla ve doğru cevap vereceğim.					
5	Müşteriye kaba davranmayacağım.					
6	Kaçak elektrik kullanmayacağım.					
7	Müşteriye gerekli ilgiyi göstereceğim.					
8	Mesai saatlerinde şahsi işler yapmayacağım.					
9	Müşteriye laubali davranmayacağım.					
10	Sattığım malda arıza çıkarsa telafi etmeye çalışacağım.					
11	Malı değerinden fazla paraya satmayacağım.					
12	Evrakta sahtecilik yapmayacağım.					
13	Gereksiz yere maliyeti artırmayacağım.					
14	Doğal çevreye zarar vermeyeceğim.					
15	Müşteriye saygısızlık etmeyeceğim.					
16	İşe geç kalmamaya özen göstereceğim					
17	Hiçbir şekilde iş yerinden izinsiz para almayacağım.					
18	Çalışanlarım arasında ödüllendirme ve terfide haksızlık yapmayacağım.					
19	Çalışanlarımı kötü şartlarda çalıştırmayacağım					
20	Müşteriler arasında ayırım yapmayacağım.					
21	Çürük veya bozuk malzeme kullanmayacağım.					
22	Vergilerimi zamanında ve tam ödeyeceğim.					
23	Çalışanlarımın fazla mesai haklarını eksiksiz ödeyeceğim.					
24	İşlerimde usulsüzlük yapmayacağım.					
25	Çalışanlarımın haklarını eksiksiz ve zamanında ödeyeceğim.					
26	Hileli mal satmayacağım					
27	Çalışanlarıma izin konusunda katı davranmayacağım.					
28	Çalışanlarıma kötü davranmayacağım.					
29	Reklamlarda aldatıcı ifadeler kullanmayacağım.					
30	Devlet teşviklerinden haksız bir şekilde yararlanmayacağım.					
31	Yaptığım işi tam yapmaya çalışacağım					
32	İş yerinde dedikodu yapıp insanların arasını bozmayacağım.					
33	İhalelerde yolsuzluk yapmayacağım.					

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Halit MAT
Doğum Yeri ve Tarihi	GİRESUN. 14/03/1974
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	Atatürk Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü Din Eğitimi Anabilim Dalı
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce, Arapça
Bilimsel Faaliyetleri	
İş Deneyimi	
Stajlar	
Projeler	
Çalıştığı Kurumlar	Atatürk Teknik ve Endüstri Meslek Lisesi Erzincan Anadolu Lisesi
İletişim	
E-Posta Adresi	halitmat@hotmail.com
Tarih	13/03/2015